ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

ХІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПРІОРИТЕТНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ

14-15 липня 2026 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ
XIX МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

ПРІОРИТЕТНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ

14-15 липня 2026 року

Львів
2026

УДК 005
ББК 94.3(0)

Пріоритетні шляхи розвитку науки і освіти: матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 14-15 липня 2026 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2026. – 64 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XIX Міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні шляхи розвитку науки і освіти», організованої Львівським науковим форумом. В збірнику висвітлюються пріоритетні шляхи розвитку науки і освіти, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

Львівський науковий форум, 2026

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ ***5***

Gábor Vass, Attila Bende, Gáspár Keszthelyi & Tibor Pecsics METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS FOR THE PREPARATION OF SKULL AND BACULUM SPECIMENS OF SMALL MUSTELIDS (MUSTELIDAE) FOR MORPHOMETRIC ANALYSES 5

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ ***12***

Бабич К.Р. ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ КОМПАНІЇ 12

Безсмертний В.Д. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ 14

Дегтяренко О.В. ОЦІНКА КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ 16

Охотніков А.В. ГЛОБАЛЬНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЗІ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ У НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ 19

ІСТОРИЧНІ НАУКИ ***21***

Приймак В.Л., Кінд-Войтюк Н.В. РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ІНТЕГРОВАНОМУ ВИВЧЕННІ ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ В КУРСАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ 21

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ ***27***

Бернацький Т. МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАТИВНА СТРУКТУРА 27

Гузєва М.А. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У СТУДЕНТІВ 29

Духота Є.О. ПЛАНУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ... 31

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ ***33***

Адамюк Д.С. РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ В СИСТЕМІ КОРЕКЦІЙНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ РОБОТИ ПСИХОЛОГА 33

Копилов Д.С. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАУКОВОГО СТАЖУВАННЯ ВИКЛАДАЧА 36

Кураш І.А. ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ В СИСТЕМІ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ 38

Ханяк К.В. ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ 41

ТЕХНІЧНІ НАУКИ ***47***

Perkatiy I., Линник М., Нагорний А., Островерхий В. MODERN SENSOR SYSTEMS AND THEIR APPLICATION IN AUTOMATED COMPLEXES 47

Соловйов М.В. МЕТОД ДИСТАНЦІЙНОГО РАДІАЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ ЗА ДОПОМОГОЮ БПЛА З ВИКОРИСТАННЯМ АВТОНОМНОЇ НАВІГАЦІЇ 50

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ ***53***

Chaenkova O. PRASEOLOGICAL UNITS WITH DIFFERENT COLOR COMPONENTS (ON THE MATERIAL OF ENGLISH LANGUAGE) 53

ЮРИДИЧНІ НАУКИ ***56***

Матвієнко І.О. ЦІННІ ПАПЕРИ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 56

Олійник І.В. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ 58

Петрова К.С. ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ 62

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Gábor Vass[1,2], Attila Bende[1,2], Gáspár Keszthelyi[1] & Tibor Pecsics[1,2]
[1]University of Sopron, Institute of Wildlife Biology and Management;
[2]Historical and Applied Zoological Research Group
H–9400 Sopron, Bajcsy-Zs. u. 4, Hungary,
e-mail: vass.gabor@phd.uni-sopron.hu;
bende.attila@uni-sopron.hu;
keszthelyi.gaspar@phd.uni-sopron.hu;
pecsics.tibor@phd.uni-sopron.hu

METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS FOR THE PREPARATION OF SKULL AND BACULUM SPECIMENS OF SMALL MUSTELIDS (MUSTELIDAE) FOR MORPHOMETRIC ANALYSES

I. Introduction

Small mustelids (Mustelidae) constitute one of the most species-rich families within the order Carnivora (Catalogue of Life 2026). Cranial and baculum-based morphometric analyses play a key role in studies of the taxonomy, ecology, population biology, evolutionary biology, and age-related seasonal variation of this group (Abramov & Baryshnikov 2000; Baryshnikov et al. 2003; LaPoint et al. 2017). Cranial characteristics are particularly important for the taxonomic classification of polytypic mustelid species, as well as for identifying age-related and sexual differences (King 1980, 1991; Abramov & Baryshnikov 2000; Loy et al. 2003; Albayrak et al. 2008; Čanády 2016). Knowledge of age-related data obtained from the analysis of these osteological parameters also provides opportunities for more comprehensive investigations of various research questions, thereby contributing to a more accurate understanding of this group of species. However, morphometric analyses require standardized methodologies and high-quality skeletal preparations. The preparation protocol of such specimens can be crucial both for the accuracy of the analyses and for the comparability of results among studies. A variety of established and widely accepted methods are currently available for cleaning osteological specimens of small mammals, including the removal of soft tissues by insect larvae, most commonly species of the families Dermestidae and Tenebrionidae (Elsasser & Parker 2008; Timm et al. 2020; Jara & Urra 2022; Sizer et al. 2023). Other commonly used techniques include cold-water bacterial maceration (Oliveira 2018), warm-water maceration, chemical cleaning (Kirbach et al. 2026), and enzymatic maceration (Simonsen et al. 2011). Due to the fragile skulls of small mustelids and the minute size of the baculum, the selection of an appropriate cleaning method is particularly important, as unsuitable procedures may damage the specimens. In this study, we present methodological recommendations for the preparation of high-quality skeletal

specimens suitable for osteological investigations of small-bodied species with delicate skeletal structures.

II. Materials and methods

Our methodological recommendations are based on the preparation of 97 least weasel (*Mustela nivalis* L.) specimens. Sample collection in Hungary, as well as the importation of specimens from Austria into Hungary, was conducted under a permit issued by the nature conservation authority (GY/41/01351-7/2023). Sampling took place between 20 August 2023 and 31 December 2025. For capturing mustelid small carnivores, we used the Fenn Mark IV trap, one of the most widely applied trap types in mustelid research (King & Edgar 1977). The traps were installed in enclosed boxes, known as tunnel traps, with an entrance diameter of 40 mm. This design was intended to ensure selectivity; consequently, no protected or non-target species occurring sympatrically in the study area were captured during the sampling period. Detailed results concerning the trapping methodology have been published by Keszthelyi et al. (2024).

Captured individuals were stored in a freezer at –20 °C until processing. Soft tissues were initially removed from the skull specimens using forceps and a scalpel. Subsequently, the skulls (n = 97) and bacula (n = 94) were labelled with unique identifiers, including specimen number, collection date, and sex. To remove residual soft tissues from the skulls, we applied two cleaning methods: dermestid beetle larval cleaning using darkling beetle larvae (Tenebrionidae) and cold-water bacterial maceration. Soft tissues attached to the bacula were likewise softened by cold-water maceration and subsequently removed mechanically. Both insect-larval cleaning and cold-water maceration were carried out at room temperature (21–24°C) in a room protected from direct sunlight.

III. Results

III.1. Trapping

The Fenn Mark IV trap is widely regarded as a commonly used and effective trapping device (King & Edgar 1977; Dilks et al. 1996; Warburton et al. 2008). Based on our experience, this trap is indeed highly effective for capturing both brown rats (*Rattus norvegicus* B.) and small carnivores such as the least weasel. One of its main advantages is its selectivity (Keszthelyi et al. 2024). However, specimens obtained through trapping are not always suitable for cranial morphometric analyses, as in some cases the striking bar of the trap captures the head region of the animal. As a result, damage may occur to the neurocranium, viscerocranium, as well as the postorbital and interorbital regions **(Figure 1)**. Consequently, a number of cranial measurements cannot be reliably recorded. Since these cranial characteristics provide valuable information for age determination (King 1980, 1991; Schmidt 1992), such specimens may need to be excluded from datasets used in studies based on these methods. Out of the total sample size (n = 97), we identified trap-related fractures and deformities in 14 skulls, corresponding to damage in 14.4% of the specimens. Nevertheless, this trapping method proved to be the most effective field-sampling technique for capturing the species.

Figure 1. Least weasel (*Mustela nivalis* L.) captured using a Fenn Mark IV trap. (Photo: Gábor Vass)

III.2. Cleaning by Tenebrionid Beetle Larvae

The use of insect larvae—particularly species belonging to the families Tenebrionidae and Dermestidae—for the removal of soft tissues is a well-established and gentle method for preparing skeletal specimens (Timm et al. 2020; Sizer et al. 2023). For this purpose, a sealable plastic container with a volume of 20 L was modified by creating ventilation openings of 0.5 cm in diameter in the lid to ensure adequate aeration for the larvae. The container was then filled with sawdust to a depth of approximately 15 cm, which sufficiently covered the individually labelled skull specimens placed inside. The specimens were exposed to approximately 2,000 larvae at room temperature (21–24 °C) for a period of 42 days, during which the remaining soft tissues were removed by larval feeding **(Figure 2)**.

Figure 2. Individually labelled least weasel (*Mustela nivalis* L.) skulls undergoing cleaning by darkling beetle larvae (Tenebrionidae). (Photo: Gábor Vass)

The international literature generally considers Tenebrionidae larvae suitable for cleaning osteological specimens of small birds and mammals. However, according to Jara & Urra (2022), this method is relatively slow and requires regular supervision, as the larvae may occasionally damage the specimens. In contrast, other studies have emphasized the effectiveness of cleaning with *Tenebrio molitor* larvae (Sizer et al. 2023). Based on our experience, darkling beetle larvae are well suited for cleaning the skulls of small carnivorous mammals, as they are capable of removing soft tissues without causing significant mechanical damage to the bone surface or to delicate anatomical structures, which is particularly important for morphometric analyses. Furthermore, the method is effective in cleaning hard-to-reach areas, representing a considerable advantage when working with small skulls. Under the conditions described above, however, larval cleaning is a relatively slow and time-consuming process, and some soft tissue residues may remain attached to the bone surface. This limitation has likewise been identified as a disadvantage of the method by several authors (Williams & Rogers 1986; Jara & Urra 2022; Sizer et al. 2023).

III.3. Cold-Water Bacterial Maceration

Following manual defleshing, cold-water bacterial maceration was applied, consisting of immersing the skulls in water at room temperature (Kirbach et al. 2026). The skulls were placed in sealable glass containers and kept submerged in room-temperature water for five days in a location protected from direct sunlight (Fig. 3a). The condition of the skulls was monitored every two days. According to some studies, this method is considered unsuitable for cleaning the skulls of small-bodied mammalian species due to the risk of superficial bone damage (Oliveira 2018; Da Silva 2025). However, in the case of weasel skulls, no osteological damage was observed after five days of maceration.

Loosening of the dentition was observed in some specimens, primarily affecting the upper canines (C), the upper carnassials (P4), and the upper premolars (P3 and P2). According to the morphometric measurement protocols proposed by Schmidt (1992) and Abramov & Baryshnikov (2000), these teeth represent important anatomical landmarks for cranial measurements. Therefore, to avoid tooth loss, we do not recommend extending the duration of water maceration beyond five days, as this may result in missing morphometric data due to the loss of the aforementioned teeth. As a result of the maceration process, most of the soft tissues became softened and, to varying degrees, detached from the skull. The softened and partially decomposed soft tissue remnants were subsequently removed mechanically (Fig. 3b).

Figure 3a. Individually labelled least weasel (*Mustela nivalis* L.) skulls undergoing cold-water bacterial maceration in glass containers. (Photo: Gábor Vass)

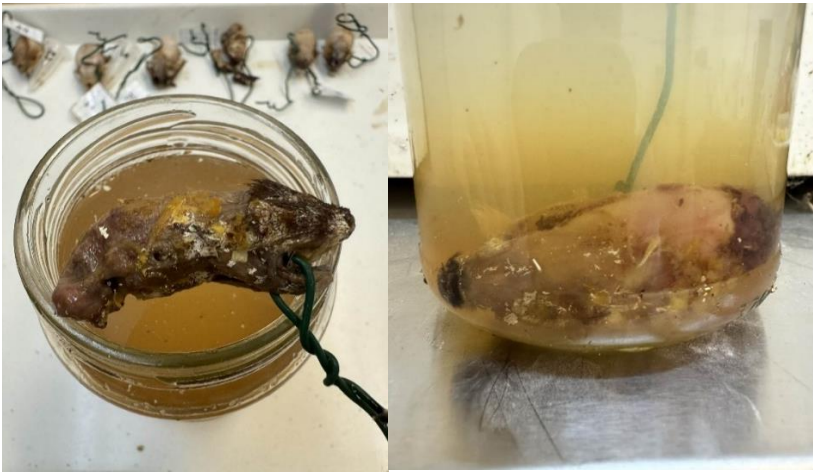

Figure 3b. Soft tissue remnants on least weasel (*Mustela nivalis* L.) skulls after cold-water bacterial maceration, showing the loosening of tissues prior to their mechanical removal. (Photo: Gábor Vass)

The bacula were labelled with unique identifiers at their distal ends. Soft tissues were loosened by cold-water bacterial maceration prior to removal. Compared to skulls, bacula possess a more robust structure; therefore, extended maceration periods did not compromise the structural integrity of the bones. Mechanical cleaning was carried out in several stages after six, eight, and ten days of maceration. A maceration period of ten days proved to be the most effective for the removal of residual soft tissues while preserving the morphological characteristics of the bacula intact **(Figure 4)**.

Figure 4. Individually labelled least weasel (*Mustela nivalis* L.) bacula after treatment by cold-water bacterial maceration. (Photo: Gábor Vass)

IV. Conclusion

The preparation of least weasel skull and baculum specimens requires particular attention to the preservation of fragile skeletal structures, as these are of fundamental importance for the accuracy of morphometric analyses. In this study, we describe several preparation procedures suitable for producing delicate osteological specimens required for morphometric investigations. The combined preparation protocol presented here includes mechanical pre-cleaning, cleaning by Tenebrionidae larvae, a subsequent short period of cold-water bacterial maceration, and final mechanical cleaning. This approach enabled the effective removal of soft tissues while preserving the fine anatomical features of the skulls. However, the method is time-consuming, and the larvae do not completely remove all soft tissues. Furthermore, certain stages of the procedure require active researcher supervision. Based on our results, a five-day period of cold-water maceration provided an appropriate balance between soft-tissue degradation and the preservation of skeletal integrity in least weasel skulls. Longer treatment periods are not recommended because of the increased risk of tooth loosening and loss. In contrast, bacula can be subjected to longer periods of cold-water bacterial maceration; indeed, our experience indicates that a ten-day treatment period resulted in the most complete and easily achievable removal of residual soft tissues. The combined preparation protocol described here represents a simple, cost-effective, and reliable method for producing high-quality osteological specimens from small-bodied species with delicate skeletal structures.

V. References

Abramov, A.V. & Baryshnikov, G.F. (2000): Geographic variation and intraspecific taxonomy of weasel *Mustela nivalis* (Carnivora, Mustelidae). Zoosystematica Rossica 8(2): 365–402.

Albayrak, I., Özen, A.S. & Kitchener, A.C. (2008): A Contribution to the Age-Class Determination of *Martes foina* Erxleben, 1777 from Turkey (Mammalia: Carnivora). Turkish Journal of Zoology 32(2): 147–153.

Baryshnikov, G.F., Bininda-Emonds, O.R.P. & Abramov, A.V. (2003): Morphological Variability and Evolution of the Baculum (Os Penis) in Mustelidae (Carnivora). Journal of Mammalogy 84(2): 673–690. DOI: 10.1644/1545-1542(2003)084<0673:MVAEOT >2.0.CO;2

Čanády, A. (2016): Morphometry of weasels from Sweden, deposited as *Mustela minuta* (Pomel, 1853) in Saris Museum Bardejov, Slovakia. Zoology and Ecology 26(4): 253–255. DOI: 10.1080/21658005.2016.1204722

Catalogue of Life (2026): http://www.catalogueoflife.org, accessed at: 2026.06.24.

Da Silva, M.B.M. (2025): The potential of *Tenebrio molitor* Linnaeus, 1758 (Coleoptera: Tenebrionidae) as a substitute for a *Dermestes maculatus* DeGeer, 1774 (Coleoptera: Dermestidae) in the preparation of carcasses for osteological collections. Universidade Federal Do Ceará, Fortaleza 28 p.

Dilks, P.J., O'donell, C.F.J., Elliott, G.P. & Phillipson, S.M. (1996): The effect of bait type, tunnel design, and trap position on stoat control operations for conservation management. New Zealand Journal of Zoology 23: 295–306. DOI: 10.1080/03014223. 1996.9518088

Elsasser, S.C. & Parker, G.H. (2008): Morphometric criteria for distinguishing species and age-cohorts of ermine *(Mustela erminea)* and long-tailed weasel *(M. frenata)*. Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae 54(1): 75–88.

Jara, D. & Urra, F. (2022): Use of *Tenebrio molitor* Linnaeus, 1758 (Coleoptera: Tenebrionidae) as a biological agent for cleaning the bones of small vertebrates. Revista Chilena de Entomología 48(3): 505–509. DOI: 10.35249/rche.48.3.22.03

Keszthelyi, G., Faragó, S., Vass, G. & Bende, A. (2024): Trapping results for Weasel *(Mustela nivalis)* and Norway rat *(Rattus norvegicus)* in the LAJTA Project. Magyar Apróvad Közlemények 17(16): 87–101. DOI: 10.17243/mavk.2024.003

King, C.M. & Edgar R.L. (1977): Techniques for trapping and tracking stoats (Mustela erminea); a review, and a new system. New Zealand Journal of Zoology 4: 193–212. DOI: 10.1080/03014223.1977.9517953

King, C.M. (1980): Age determination in the weasel *(Mustela nivalis)* in relation to the development of the skull. Zeitschrift für Säugetierkunde 45: 153–173.

King, C.M. (1991): A review of age determination methods for the Stoat *Mustela erminea*. Mammal Review 21(1): 31–49. DOI: 10.1111/j.1365-2907.1991.tb00286.x

Kirbach, M., Kohlt, C., Möller, W.L., Rothschild, M.A. & Petaros, A. (2026): Forensic maceration – A comparative analysis of literature and practical application. International Journal of Legal Medicine 140: 1547–1564.

LaPoint, S., Keicher, L., Wikelski, M., Zub, K. & Dechmann, D.N.K. (2017): Growth overshoot and seasonal size changes in the skulls of two weasel species. Royal Society Open Science 4: 160947. DOI: 10.1098/rsos.160947

Loy, A., Spinosi, O. & Carlini, R. (2004): Cranial morphology of *Martes foina* and *M. martes* (Mammalia, Carnivora, Mustelidae): The role of size and shape in sexual dimorphism and interspecific differentiation. Italian Journal of Zoology 71(1): 27–34. DOI: 10.1080/11250000409356547

Simonsen, K.P., Rasmussen, A.R., Mathisen, P., Petersen, H. & Borup, F. (2011): A Fast Preparation of Skeletal Materials Using Enzyme Maceration. Journal of Forensic Sciences 56(2): 480–484.

Sizer, S.S., Kurt, S., Onuk, B. & Kabak, M. (2023): Using Mealworms (Arthropoda: Tenebrionidae) to Prepare Rat Skeleton. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi 70(2): 227–230. DOI: 10.33988/auvfd.1082368

Timm, R., Mclaren, S. & Genoways, H.H. (2020): Innovations that changed Mammalogy: dermestid beetles – the better way to clean skulls. Journal of Mammalogy 101(4): 923–925. DOI: 10.1093/jmammal/gyaa067

Warburton, B., Poutu, N., Peters, D. & Waddington, P. (2008): Traps for killing stoats *(Mustela erminea)*: improving welfare performance. Animal Welfare 17(2): 111–116. DOI: 10.1017/S0962728600027615

Williams, S.L. & Rogers, S.P. (1977): Effects of initial preparation methods on dermestid cleaning of osteological material. Collection Forum 5(1): 11–16.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Бабич К.Р.
студенка
Київський національний університет технологій та дизайну

ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ КОМПАНІЇ

Послідовність бренду – один з головних факторів, що підвищує впізнаваність та лояльніть бренду на глобальному ринку. Це складова маркетингової стратегії, що вимагає дотримання єдиного стилю комунікацій та використання єдиного повідомлення на різних платформах та каналах. Послідовність міжнародних комунікацій формує довіру клієнтів, краще пояснює цінності та місію компанії. Крім того, послідовні бренди асоціюються з високою якістю, оскільки правильна маркетингова стратегія визначає очікування споживача та надає їм впевненості у продукті [1].

Одним з найкращих прикладів послідовних брендів можна назвати виробника спортивного одягу та обладнання Nike. Сьогодні Nike - найцінніший у світі бренд одягу у світі, вартість якого перевищує 37 мільярдів доларів США. Компанія має найбільшу частку ринку у своїй галузі у всьому світі – 27,4%, і продовжує випереджати конкуренцію [2].

Для створення сильного бренду, який приверне увагу споживачів серед конкурентів, важливо мати чітку ідентичність з прозорою місією та цінностями. Наприклад, Nike позиціонує свій бренд як той, що надихає та заохочує спортсменів у всьому світі бути кращою версією себе. Таким чином, компанія створює емоційний зв'язок зі своїми клієнтами і продає їм не тільки одяг чи спортивне приладдя, але й додаткову вартість. Nike використовує емоції героїзму, успіху, досягнень та тріумфу, щоб звернутися до споживачів. Компанія підвищує лояльність своїх покупців та створює бажання належати до спільноти користувачів товарів цього бренду[3].

Nike сприймається як одна з найбільш послідовних торгових марок, оскільки вона транслює одне і те ж повідомлення "Just Do It" протягом 30 років. З часу першої рекламної кампанії Nike дотримується особливого стилю, який став широко визнаним і включає кілька основних компонентів. Перший елемент – це автентичність. Nike запрошує до участі в рекламі здебільшого справжніх спортсменів, які розповідають свої справжні надихаючі історії, щоб залучати більше людей до спорту. По-друге, компанія робить акцент на емоційний вплив, щоб зробити свої кампанії більш вражаючими. Чудовим прикладом є кампанія «Unlimited Together», яка пропагує ідею, що кожен має «безмежні» можливості та заохочує людей слідувати своїм мріям. Крім того, Nike поєднує спорт із культурою, щоб охопити більший сегмент ринку та продемонструвати актуальність бренду. Ось чому бренд швидко став символом статусу в сучасній міській моді та напрямі хіп-хопу [3].

Для передачі своїх повідомлень споживачам Nike використовує як онлайн, так і офлайн-канали зв'язку зі споживачами. Значну роль в маркетинговій та брендинговій стратегії компанії грають суперзіркові спортсмени та спонсорська підтримка спортивних заходів. Крім того, Nike також активно використовує інформаційні технології. Наприклад, це був один з перших виробників одягу, який запустив веб-сайт для більш швидкої та якісної

взаємодії зі споживачами. За допомогою соціальних медіа та свого веб-сайту Nike має доступ до платформи електронної комерції, що збільшує охоплення країн, які не мають фізичних брендових магазинів Nike. Беручи до уваги, що компанія представлена в культурно різноманітних країнах, вона використовує індивідуальні канали соціальних мереж для підтримки видів спорту, популярних у певній країні. Наприклад, Nike веде спеціальний акаунт у соціальних мережах для вболівальників крикетного спорту. Незважаючи на те, що компанія адаптує контент, залежно від культурних відмінностей, основна ідея залишається незмінною, що демонструє високий рівень послідовності [4].

Отже, щоб створити послідовний бренд, менеджери з маркетингу повинні в першу чергу визначити місію та основні цінності компанії. Важливо створити набір стандартів, яких повинен дотримуватися бренд, щоб зберегти узгодженість протягом тривалого періоду. Візуальні компоненти мають значний вплив, тому компанія повинна підтримувати всі канали зв'язку – веб-сайт, соціальні медіа, магазини упаковки в єдиному стилі. Крім того, використання однакового тону та емоційного настрою комунікацій має вирішальне значення для формування тісних стосунків з клієнтами. Головною складовою кожного бренду є сильна унікальна товарна пропозиція – чітке повідомлення, що дозволяє клієнту побачити додаткову перевагу в товарі. Для його правильного створення дуже важливо розуміти цільову аудиторію, її інтереси та цінності. Більше того, важливо добре знати конкурентів– якість їх продукції, їх бренд та стратегії. Ще одним фактором, що відрізняє посередній бренд від успішного, є його репутація [5].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вдовічена О. Г. Основні підходи та особливості формування ефективних програм лояльності бренду. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки, 2017. (1-2), С. 69-79.
2. Statista. Forecast of Nike's global market share in athletic footwear 2011-2025. URL: https://www.statista.com/statistics/216821/forecast-for-nikes-global-market-share-in-athletic-footwear-until-2017/(дата звернення: 04.01.2021).
3. De Luce I. 26 Nike ads that shaped the brand's history. Business Insider. URL: https://www.busines sinsider.com/25-nike-ads-that-shaped-the-brands-history-2013-8?r=DE&IR=T (дата звернення: 04.01.2021).
4. Petro, G. Nike Just Does It - Keeping An Eye On The Customer. Forbes. URL: https://www.forbes.com/sites/gregpetro/2016/07/08/nike-just-does-it-keeping-an-eye-on-the-customer/?sh=5c0c921f56da (дата звернення: 04.01.2021).
5. Фесун О. А. Особливості формування бренду. In Актуальні проблеми та перспективи розвитку маркетингового управління. Київський національний університет технологій та дизайну. 2017. С. 81-86

Безсмертний В.Д.
студент
Ужгородського національного університету

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

Під визначенням поняття економічної безпеки держави ми розуміємо комплекс певних дій або заходів державних органів, які здатні забезпечити захист від певних внутрішніх чи зовнішніх загроз, зображують здатність економіки країни задовольнити потреби громадян та держави на національному або світовому рівні. Посилаючись на повідомлення авторів Скорук О.В., Утенкова К.О., Урба С.І, Олійничук О. визначимо основні аспекти функціонування економічної безпеки держави.

Економічна безпека зустрічається майже щодня у повсякденному житті громадян: ринкові відносини, грошово-кредитна система, розвиток інфраструктури. Вона відіграє насправді велику роль в існуванні та функціонуванні держави. У сучасних умовах глобальних викликів економічна безпека є визначальним фактором забезпечення умов реалізації національних інтересів, спроможності держави долати економічні кризи під час зовнішньої агресії. Саме тому на підставі дослідження сучасних поглядів про стан економічної безпеки особливо актуальним є формування теоретико-методологічних та практичних аспектів розроблення системи економічної безпеки України в контексті матеріального підґрунтя та квінтесенції функціонування національної економіки [3 с.22].

У зарубіжній та вітчизняній літературі існує багато підходів до тлумачення поняття економічної безпеки держави за допомогою таких характеристик:

- стійкість та стабільність, протидія внутрішнім і зовнішнім загрозам, під якими розуміємо міцність і надійність зв'язків між усіма елементами економічної системи, стабільність економічного розвитку держави, стійкість до стримування та знешкодження дестабілізуючих загроз факторів;
- економічна незалежність, що характеризує насамперед можливість для будь-якого суб'єкта економічної безпеки самостійно приймати і реалізовувати стратегічні економічні та політичні рішення для розвитку, можливість використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення стабільності та розвитку;
- самовідтворення та саморозвиток. Ця характеристика передбачає створення необхідних умов для ведення ефективної економічної політики та розширеного самовідтворення, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на світовій арені;
- національні інтереси. Ця характеристика визначає спроможність національної економіки захищати національні економічні інтереси [1 с.40].

Основними аспектами економічної безпеки держави є фінансова безпека, соціальна безпека, ресурсна безпека, тінізація економіки, воєнно-економічна безпека, технологічна безпека та ін.. Економічна безпека держави залежить і взаємозумовлена станом економічних відносини, рівнем розвитку продуктивних сил (для стимулювання розширеного відтворення, підвищення економічної незалежності країни, рівня доходу і

життя громадян), НТП та рівнем його використання у різних сферах національної економіки. [3 с.24].

Розглядаючи основні аспекти економічної безпеки держави можемо визначити декілька основних її головних складових. Виділяють три важливі складові економічної безпеки:

- економічна незалежність В можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для рівноправної участі у міжнародній торгівлі;
- стійкість і стабільність національної економіки В міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;
- здатність до саморозвитку і прогресу В спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни [2 с.136].

Можемо зробити висновок, що основними аспектами, які впливають на економічну безпеку є фінансова стійкість, врівноваження тіньової економіки, стан інфраструктури, технологічні та інноваційні аспекти, демографічні чинники та ін., які забезпечують правильне та ефективне її функціонування. Сама ж ефективна економічна безпека є невід'ємною складовою безпеки держави в цілому, що допомагає дотримуватися порядку в країні на уникати внутрішніх та зовнішніх конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип.6 част.3, 2016. С.39-42.

2. Утенкова К.О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм.». Вип.9, 2019. С.133-140.

3. Урба С.І. Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. №26, 2017. С.22-25.

Дегтяренко О.В.
студентка
Львівський національний університет імені Івана Франка

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ

У сучасному світі, як у вітчизняній, так і в міжнародній практиці не відпрацьований єдиний загальноприйнятий підхід до оцінки конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів.

Конкуренція є доповненням і своєрідною противагою індивідуалізму ринкової економіки. Якщо особисті інтереси дають найсильніший стимул всім учасникам господарських процесів (так як вони роблять все для власної вигоди), то конкуренція орієнтує їх діяльність в сприятливе русло для всього суспільства. До того ж в конкуренції виграє той, хто здатний краще задовольняти інтереси конкретних споживачів.

Розглянемо, що дає дослідження оцінки конкурентоспроможності. Ми відштовхуємося від факту, за яким причиною процесу соціальної самоорганізації виступає зростання економічних витрат. Економічні системи спочатку намагаються мимовільно конкурувати і приживатися до постійно змінюваних умов економіки. Механізм досить простий: у разі, коли один учасник ринку зменшує свої витрати, він набуває додатковий прибуток і можливість розширення своєї діяльності.

У сучасному світі для оцінки конкурентоспроможності підприємств великого поширення набули матричні методи. Найбільш популярною є матриця БКГ («Бостон Консалтинг Груп»), що передбачає дослідження конкурентоспроможності підприємства з урахуванням життєвого циклу товару. Вісь матриці по вертикалі означає темп зростання обсягу продажів (що є абсолютним показником), по горизонталі - відносна частка товару на ринку. Тим самим, чим вище частка ринку і темп зростання, тим вище рівень конкурентоспроможності об'єкта.

Поєднання даних оцінок дає можливість класифікувати продукцію за чотирма основними областям , кожна з яких має наступне позначення:

мала частка ринку з повільним темпом зростання - «Собаки» (або «Невдахи»). Найчастіше дана категорія є збитковою, трата часу і ресурсів не виправдана.

«Знаки питання» («Важкі діти») займають малу частку ринку, вимагають до себе, але за ними спостерігається швидкий темп зростання. Стосовно до даної категорії потрібно підвищення увагу, витрати значних коштів, щоб вони перетворилися в «Зірок», інакше краще припинити їх фінансування.

висока частка ринку з швидким темпом зростання - «Зірки». Дані товари висококонкурентними, за рахунок чого приносять високий прибуток, однак для збереження своєї позиції і підтримки подальшого зростання вимагають багато інвестицій. Основна проблема «зірок» лежить в невідомості про долю ринку.

«Дійні корови», («Вершки») так само займають високу частку ринку, але не потребують високої підтримки, так як характеризуються низьким конкурентним тиском і рівнем зростання ринку. Дана група товарів приносить значно більше прибутку, ніж

потрібно витрат на підтримання їх зростання, причому частина прибутку можна використовувати на фінансування попередньої групи.

Найбільш конкурентоспроможними вважаються підприємства, що займають значну частку на швидко зростаючому ринку, і товари яких відносяться до групи «Зірки».

До мінусів матриці БКГ можна віднести ті факти, що вона не завжди відображає реальний стан підприємств, так як відносна частка ринку багатьох підприємств знаходиться посередині, не є високою або низькою; не відображує відносних можливостей інвестування між господарськими підрозділами або продуктами.

Досить поширеним методом в групі матричних методів є також і побудова SWOT-аналізу, за допомогою якого можна виявити сильні і слабкі сторони організації (streghts і weakness - фактори внутрішнього середовища), а також можливості і загрози (opoturnities і threats - фактори зовнішнього середовища). В ході аналізу розробляється перелік стратегічних дій, націлених на підвищення конкурентних позицій підприємства і його розвиток, далі на основі даних складається таблиця SWOT.

Після чого слід відповісти на питання:

- чи має фірма будь-які сильні сторони, на яких має базуватися стратегія;
- чи призводять слабкі сторони до уразливості в конкурентній боротьбі;
- які можливості підприємство здатне використовувати зі своїми ресурсами і досвідом для того, щоб реально розраховувати на успіх;
- яких загроз більшою мірою має побоюватися керівництво, щоб забезпечити надійний захист для своєї компанії.

Для оцінки конкурентоспроможності підприємства можна також використовувати і метод порівняльного аналізу конкурентів, для проведення якого спочатку необхідно зібрати відомості про конкурентів. Потім вказати переваги і недоліки конкуруючих фірм, визначити сферу впливу кожного з них на ринок, і в результаті виявити яка з фірм конкурентів має максимальну і мінімальну ціну, чия продукція найбільш якісна.

Джерелами інформації про конкуруючі фірми слугують офіційні дані про них, дані публікацій в періодичних виданнях, статистичні звіти, а також відомості безпосередньо з ринків збуту: від збутових підрозділів фірм, інженерного персоналу, постачальників та інших агентів на ринку. Крім цього, використовуються і матеріали нарад, конференцій, інформація виставок і презентацій.

Найбільш часто оцінку першорядних конкурентів виробляють по деякому числу чинників за допомогою бальної системи експертним шляхом. Наприклад, можна позначити всі параметри для кожного підприємства за шкалою в балах від 1 до 5, де найвищий бал означає «відмінно», а найнижчий - «незадовільно». Якщо який-небудь параметр оцінений балом 1, то це говорить про те, що саме він є слабкою стороною підприємства, і, навпаки, якщо проставлена оцінка 5 - значить підприємство є лідером за цим параметром. Для наочної картини складають таблицю результативності діяльності, яка наочно відображає рейтинг підприємств.

В ході аналізу досить важливо дати розгорнуте обгрунтування того, з якої причини того чи іншого параметру присвоєно дана оцінка. Тільки тоді загальний підсумок листа оцінки (сума балів) здатний показати справжній стан підприємства по відношенню до основних конкурентів на ринку. Підсумовування за окремими факторами і зіставлення цих даних із загальним підсумком таблиці дає можливість керівництву компанії

розібратися, за рахунок удосконалення яких параметрів необхідно підвищувати конкурентоспроможність.

Таким чином, можна зробити висновок, що конкуренція в ринковій економіці є головною рушійною силою розвитку, так як виробники весь час ведуть боротьбу за споживачів. Не можна однозначно виявити сутність конкурентоспроможності компанії, проте в узагальненому вигляді вона характеризується здатністю боротися за ринок, а саме в залежності від стратегії підприємства зменшувати, збільшувати або зберігати займану частку ринку.

Найчастіше підприємства для оцінки своєї конкурентоспроможності використовують матричні методи. Однак необхідно пам'ятати і дотримуватися одного важливого принципу. Необхідно провести комплексну діагностику компанії, і на основі отриманих результатів, вибрати найбільш підходящий умовам власної компанії підхід, який в подальшому буде сприяти формуванню міцної стійкої позиції на ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сутність та роль конкуренції в ринковій економіці [Електронний ресурс] // Економіка і суспільство. – 2016. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/6_ukr/2.pdf.

2. Базилевич В.Д. Економічна теорія. Політекономія. Практикум: навч. посіб. / за ред. В.Д. Базилевич. – К. : Знання, 2010. – 494 с.

Охотніков Андрій Вікторович,
аспірант,
ПВНЗ «Європейський університет»

ГЛОБАЛЬНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЗІ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ У НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ

На сучасному етапі управління нафтогазовими підприємствами відбувається в умовах масштабних змін світової енергетичної системи, що визначені актуальними трендами розвитку цього сектору – декарбонізацією економіки, впровадженням кліматичної політики, розвитком низьковуглецевих технологій та посиленням вимог до корпоративної відповідальності бізнесу.

На відміну від традиційної моделі корпоративного управління, що орієнтована переважно на максимізацію прибутку та нарощування видобутку вуглеводнів, сучасні управлінські підходи передбачають досягнення оптимального балансу між екологічною безпекою, економічною ефективністю та соціальною відповідальністю. Також на трансформацію світового енергетичного сектору впливає ефективне інформаційне забезпечення, цифровізація бізнес-процесів [1] та зростання ролі стейкхолдерів у формуванні корпоративної політики нафтогазових компаній.

В академічній літературі, в експертному середовищі надзвичайно багато уваги приділяється питанням розвитку нафтогазового сектору, в тому числі – їх взаємодії з різними групами стейкхолдерів. Зокрема, вчені спрямовують свої наукові пошуки на: питання креативного управління підприємствами нафтогазового комплексу [2]; проблематику створення сприятливого управлінського середовища, як основи інноваційних процесів, що є одним з ключових факторів успішного розвитку [3-4]; ключові особливості формування множини зовнішніх стейкхолдерів підприємств нафтогазового комплексу.

Глобальна парадигма розвитку управління нафтогазовими підприємствами базується на концепції ESG (Environmental, Social, Governance), у відповідності з якою успішність підприємств цього сектору оцінюється не лише за фінансовими показниками, але й за рівнем екологічної відповідальності, соціального впливу та якості корпоративного управління. У зв'язку з цим управлінські рішення дедалі більше враховують інтереси різних груп стейкхолдерів: держави, інвесторів, працівників, місцевих громад, споживачів, екологічних організацій та міжнародних інституцій [5]. Так, вважається, шо досягнення 50% частки інвестицій у чисту енергетику вимагатиме від усіх зацікавлених стейкхолдерів – урядів, компаній, акціонерів та фінансових учасників тісної співпраці та узгодження подальших дій [5, с.144].

Сучасний нафтогазовий сектор працює в контурі складної мережі зацікавлених сторін. За таких умов формування та підтримання ефективних партнерських відносин зі стейкхолдерами є одним із ключових чинників забезпечення сталого розвитку підприємств. Конструктивна взаємодія сприяє отриманню необхідних дозвільних документів і ліцензій на здійснення господарської діяльності, збереженню «соціальної ліцензії» на діяльність, підвищенню рівня довіри до компанії, мінімізації соціальних і репутаційних ризиків, а також створенню сприятливих умов для забезпечення безперервності бізнес-процесів і реалізації довгострокових стратегічних цілей.

Ключовими компонентами ефективного залучення стейкхолдерів у нафтогазовому секторі є [6]:

- по-перше, проактивна взаємодія та комунікація, які виступають як фундаментальні стратегії. Компанії повинні взаємодіяти з зацікавленими сторонами, розуміти їхні інтереси та проблеми, а також співпрацювати з ними прозоро та послідовно протягом усього життєвого циклу проєкту;
- по-друге, сприяння взаємному створенню цінності, що має вирішальне значення. Компанії повинні шукати взаємовигідні рішення, які узгоджують їхні бізнес-цілі з інтересами зацікавлених сторін, тим самим сприяючи довгостроковим партнерським відносинам та довірі;
- по-третє, необхідні надійні механізми розгляду скарг для оперативного та справедливого вирішення конфліктів і запобігання їх переростанню в правові або репутаційні кризи.

Ефективне залучення стейкхолдерів формує комплексний позитивний вплив на результати діяльності нафтогазових підприємств. Поряд зі зниженням операційних, соціальних і репутаційних ризиків, ефективне залучення стейкхолдерів сприяє зміцненню «соціальної ліцензії» на діяльність, підвищенню рівня довіри інвесторів, державних органів, місцевих громад та інших зацікавлених сторін, покращенню доступу до фінансових ресурсів, залученню висококваліфікованого людського капіталу, а також створенню сприятливих умов для довгострокового соціально-економічного розвитку територій.

За сучасних умов ефективне управління взаємовідносинами зі стейкхолдерами повинно грунтуватися на проактивному, ціннісно-орієнтованому та адаптивному підході, який передбачає систематичне врахування очікувань і потреб різних груп зацікавлених сторін у процесі формування та реалізації корпоративної стратегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Chudyk I., Dmytruk V., Humeniuk V., Polianska A. and Zapuchliak I. Information support of value-basedmanagement of oil and gas enterprises. *Science and innovation.* 2024. №20. P. 70-80. DOI: 10.15407/scine20.04.070.
2. Микитюк Н. Інноваційні горизонти: креативний менеджмент як ключ до трансформації нафтогазових підприємств. *Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2025. № 1. С.38-45. DOI: 10.31471/2409-0948-2025-1(31)-38-45.
3. Ozerov N., Kiseleva, O., Kulbyakina, A. Innovative development technologies of oil and gas industries. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. No. 862. DOI: 10.1088/1757-899X/862/6/062090.
4. Gagarin Y., Kiseleva O. Innovation Development of Oil and Gas Industries: Technology and Management Aspects. *Proceedings of the International Scientific Conference "Far East Con"* (ISCFEC 2018). 2019. DOI: 10.2991/iscfec-18.2019.240.
5. The Oil and Gas Industry in Net Zero Transitions. World Energy Outlook Special Report. OECD, IEA. 2024. 224 p.
6. Emeka-Okoli S., Nwankwo T., Otonnah C. Effective Stakeholder Relationship Management in the Oil & Gas Sector: A Conceptual and Review Perspective. *Finance & Accounting Research Journal.* 2024. №6. Pp.372-383. DOI: 10.51594/farj.v6i3.898.

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Приймак Володимир Леонідович
студент 2 курсу магістратури
Волинського національного університету імені Лесі Українки
Кінд-Войтюк Наталія Василівна
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України та археології
Волинського національного університету імені Лесі Українки

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ІНТЕГРОВАНОМУ ВИВЧЕННІ ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ В КУРСАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало одним із наймасштабніших викликів для національної системи освіти. Воєнні дії спричинили руйнування закладів освіти, вимушене переміщення мільйонів громадян, перехід до дистанційного та змішаного навчання, а також суттєво змінили зміст і пріоритети освітнього процесу. За цих умов особливого значення набуває діяльність учителя, який забезпечує не лише передачу знань, а й формування громадянської свідомості, історичної пам'яті, критичного мислення та психологічної стійкості здобувачів освіти [4; 15; 18].

Сучасний освітній простір вимагає від педагога високого рівня професійної компетентності, здатності працювати в умовах невизначеності, використовувати цифрові технології, створювати безпечне освітнє середовище та організовувати навчання відповідно до компетентнісної парадигми Нової української школи. Особливо актуальним це стає під час інтегрованого вивчення широкомасштабного вторгнення Росії в Україну, коли історична освіта поєднується з громадянською, а аналіз сучасних подій — із формуванням демократичних цінностей, інформаційної культури та відповідальної громадянської позиції .

Інтеграція курсів історії України та громадянської освіти створює можливості для комплексного осмислення сучасних історичних процесів, розвитку аналітичного мислення та формування ключових компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти [20]. Водночас ефективність такого навчання значною мірою залежить від професійної діяльності вчителя, який має поєднувати функції фасилітатора, наставника, модератора дискусії, організатора дослідницької діяльності та провідника democratic цінностей [15; 16]. Питання методики викладання новітньої історії та розвитку критичного мислення досліджували В. Власов [1], О. Гісем [2], Ф. Турченко [3], М. Юриста [9], Р. Адамов [10] та інші. Проте інтегрований підхід до

висвітлення подій російсько-української війни в умовах воєнного стану потребує додаткового науково-методичного осмислення.

Практична реалізація інтегрованого вивчення широкомасштабного вторгнення Росії в Україну супроводжується низкою викликів, що потребують від учителя високого рівня професійної підготовки, методичної майстерності та здатності оперативно реагувати на зміни в освітньому середовищі. Однією з головних особливостей викладання цієї тематики є її динамічність, адже перебіг подій постійно доповнюється новими фактами, що вимагає систематичного оновлення навчального матеріалу та використання достовірних джерел інформації [4; 7].

Водночас викладання тем, пов'язаних із війною, відбувається в умовах тривалого збройного конфлікту, який безпосередньо впливає на всіх учасників освітнього процесу. Це зумовлює підвищене емоційне навантаження та ризик повторної психологічної травматизації, тому педагог має спиратися на рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо організації навчання в умовах воєнного стану [4].

Учитель повинен забезпечувати науковість, об'єктивність та історизм під час висвітлення сучасних подій, використовуючи: історичні документи та офіційні повідомлення державних установ; матеріали міжнародних організацій та статистичні дані; свідчення очевидців та мультимедійні ресурси.

Робота з різними типами джерел сприяє розвитку в учнів умінь аналізувати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, зіставляти факти та формулювати аргументовані висновки [2; 6]. Особливого значення набуває розвиток критичного мислення та медіаграмотності. В умовах інформаційної війни учні щодня стикаються з маніпулятивними повідомленнями, пропагандистськими наративами та дезінформацією, що потребує формування навичок перевірки інформації, аналізу першоджерел і критичного осмислення медіаконтенту [8; 11].

Ефективність інтегрованого навчання значною мірою залежить від використання активних та інтерактивних методів. Проблемне навчання, кейс-метод, дебати, рольові ігри, аналіз історичних документів, проєктна діяльність, вебквести, створення цифрових карт, стрічок часу й тематичних презентацій забезпечують активне залучення учнів до освітнього процесу, сприяють розвитку дослідницьких умінь, навичок командної роботи та відповідального прийняття рішень [3; 9]. Використання цифрових платформ, інтерактивних карт, віртуальних музеїв, електронних архівів і мультимедійних колекцій підсилює дослідницький характер навчання, сприяє візуалізації історичних подій та підвищує навчальну мотивацію за умови дотримання принципів академічної доброчесності, авторського права й етичних норм роботи з інформацією [10; 17].

Важливим складником є міжпредметна інтеграція історії України та громадянської освіти з українською літературою, географією, правознавством, мистецтвом та інформатикою. Такий підхід забезпечує комплексне осмислення сучасних суспільних процесів, формування цілісного бачення причин, перебігу та наслідків російсько-української війни, а також розвиток ключових компетентностей, визначених державними освітніми стандартами [20].

Не менш важливим завданням учителя є створення психологічно безпечного освітнього середовища. Педагог повинен враховувати індивідуальні особливості учнів,

їхній життєвий досвід і рівень емоційної готовності до сприйняття складного матеріалу, використовуючи вправи на емоційну рефлексію, групові обговорення, елементи ненасильницької комунікації та інші прийоми, що сприяють розвитку емоційної стійкості. Такий підхід відповідає принципам людиноцентризму та педагогіки партнерства, які визначають сучасний освітній простір [18].

Поряд із психологічними труднощами важливою проблемою залишається добір і перевірка навчального матеріалу. В умовах гібридної війни учні постійно стикаються з російською пропагандою, маніпулятивними повідомленнями, дезінформацією та псевдонауковими твердженнями, поширеними в соціальних мережах. Це актуалізує розвиток медіаграмотності й критичного мислення. Сучасні підручники з історії України для 11 класу, підготовлені В. Власовим та О. Данилевською, О. Гісемом та О. Мартинюком, Ф. Турченком та В. Мороко, намагаються оперативно відображати перебіг сучасних подій [1; 2; 3].

Подолання інформаційного розриву між навчальними матеріалами та сучасними суспільними реаліями потребує оновлення змісту освіти, відмови від імперських інтерпретацій історії та посилення уваги до розвитку аналітичного, порівняльного й критичного мислення. Методичні рекомендації МОН України наголошують на необхідності добору навчального матеріалу з урахуванням вікових особливостей і психологічної безпеки здобувачів освіти [4].

Одним із ключових напрямів інтегрованого навчання є деколонізація історичної пам'яті та критичне осмислення імперських наративів. Поєднання історичної та громадянської освіти із застосуванням медіаосвітніх інструментів сприяє формуванню в учнів умінь перевіряти інформацію, аналізувати першоджерела, розпізнавати маніпулятивні технології та робити аргументовані висновки.

Ефективне розв'язання цих завдань забезпечує використання інтегрованого навчально-методичного комплексу, побудованого на рекомендаціях МОН України, Українського інституту національної пам'яті та типових освітніх програм громадянської й історичної освітньої галузі: на адаптаційному етапі (5–6 класи) учні навчаються розрізняти історичні факти й міфи, аналізувати інформаційні джерела та досліджувати історію своєї громади [5]. На рівні базової середньої освіти (7–9 класи) програми передбачають дослідження причинно-наслідкових зв'язків історичних процесів, аналіз локального, національного та глобального вимірів сучасної війни [6]. Для профільної середньої освіти (10–12 класи) пріоритетом є формування громадянської стійкості, патріотизму та усвідомлення європейського цивілізаційного вибору України [7].

Окреме значення мають адаптовані програми для подолання освітніх втрат учнів, які перебували на тимчасово окупованих територіях або були змушені виїхати за кордон. Їх використання сприяє відновленню зв'язку з українським освітнім простором, а рекомендації Українського інституту національної пам'яті допомагають розглядати сучасну російсько-українську війну в контексті тривалої політики російського імперіалізму [8].

Практична реалізація інтегрованого навчання передбачає застосування сучасних інтерактивних технологій, зокрема дослідницьких проєктів, кейс-методу, дебатів, рольових ігор та аналізу практичних ситуацій. Такі методи забезпечують перехід від

засвоєння історичних фактів до формування активної громадянської позиції, розвитку дослідницьких умінь, медіаграмотності та відповідального ставлення до суспільних процесів. Вивчаючи героїчний спротив українського народу, учні опановують поняття громадянського суспільства, волонтерського руху, солідарності та прав людини, а також навчаються виявляти мову ворожнечі, маніпулятивні прийоми й пропагандистські наративи держави-агресора.

Важливою складовою інтегрованого навчання є участь здобувачів освіти у соціальних ініціативах, благодійних заходах і громадських проєктах, що відповідає концепції Нової української школи та сприяє розвитку соціальної відповідальності, громадянської активності й конструктивному подоланню емоційного напруження [9].

Випускник сучасної школи має бути патріотом України, знати історію своєї держави, володіти державною мовою, поважати культурне різноманіття, бути здатним до самоосвіти, громадянської активності, критичного мислення й відповідального використання досягнень науки і техніки. В умовах тривалої російсько-української війни історична освіта набуває особливого значення як важливий чинник консолідації українського суспільства та формування національної ідентичності [9, с. 305].

На нашу думку, одним із найефективніших методів вивчення інформаційної війни Росії проти України на уроках історії у 11 класі є кейс-метод, який дає змогу аналізувати реальні історичні ситуації, працювати з різними видами джерел, картографічними матеріалами, статистикою та історичними документами, розвиваючи аналітичне й критичне мислення учнів [10; 14]. Не менш результативними є дискусії та дебати, які формують уміння аргументовано відстоювати власну позицію, критично оцінювати різні точки зору, поважати співрозмовника та вести конструктивний діалог [4; 12]. Доповнює їх проєктна діяльність, що сприяє розвитку дослідницьких, комунікативних і творчих умінь, навичок співпраці та самостійного пошуку інформації [13].

Концепція Нової української школи визначає вчителя як агента освітніх змін, який реалізує компетентнісний підхід, використовує сучасні освітні технології та забезпечує партнерську взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу [15].

Відповідно до Професійного стандарту вчитель під час викладання тем, пов'язаних із сучасною війною, реалізує предметно-методичну, інформаційно-цифрову, психологічну, комунікативну, інклюзивну, прогностичну та оцінювально-аналітичну компетентності [16]. Важливими складниками його професійної діяльності є використання цифрових освітніх ресурсів, створення психологічно безпечного освітнього середовища, дотримання принципів академічної доброчесності, педагогіки партнерства та безперервний професійний розвиток [17–20].

Таким чином, ефективність інтегрованого вивчення широкомасштабного вторгнення Росії в Україну визначається насамперед професійною компетентністю сучасного вчителя. Саме педагог забезпечує інтеграцію історичної та громадянської освіти, формує критичне мислення, історичну пам'ять, медіаграмотність і громадянську відповідальність учнів. Використання інтерактивних методів навчання, цифрових технологій, достовірних історичних джерел, міжпредметної інтеграції та психологічно безпечного освітнього середовища забезпечує реалізацію компетентнісного підходу й відповідає вимогам Нової української школи та сучасного освітнього простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власов В. С., Данилевська О. М. Історія України. 11 клас : підручник для закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛТД, 2023. 272 с.
2. Гісем О. В., Мартинюк О. О. Історія України. 11 клас : підручник для закладів загальної середньої освіти. Харків : Ранок, 2023. 240 с.
3. Турченко Ф. Г., Мороко В. М. Історія України. Новітній період : підручник. Київ: Генеза, 2021. 288 с.
4. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів /інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році: Лист МОН України № 1/16828-25 від 13 серпня 2025 року. URL:https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/689/c85/369/689c85369d426859143135.pdf
5. Модельна навчальна програма інтегрованого курсу «Історія і громадянська освіта. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / Карась І. П. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 11.05.2026 № 761), 2026.
URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna_serednya/Navchalni.prohramy/2026/ mnp/05/20/5-6-modelna-navcalna-programa-int-kursu-istoriyi-ta-go.pdf (дата звернення: 10.07.2026).
6. Кафтан М. В., Костюк І. А., Селіваненко В. В., Цеунов І. А. Модельна навчальна програма «Інтегрований курс історії та громадянської освіти. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 19.12.2024 № 1768). URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna-serednya/Navchalni.prohramy/2024/Model.navch.prohr.5-9.klas-2024/30-12-2024/intehrov-kurs-istoriyi-ta-hromadyan-osvity-7-9-kl-kaftan-ta-in-30-12-2024.pdf (дата звернення: 10.07.2026).
7. «Інтегрований курс історії та громадянської освіти. 10–12 класи. Основний рівень» (Пометун О.І., Гупан Н.М. та ін.). URL: https://osvita.ua/school/program/10-12-nus/97305/ (дата звернення: 10.07.2026).
8. Міністерство освіти і науки України. Модельні навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Громадянська та історична освітня галузь (5–9 класи). Київ, 2021.
9. Юриста М. Передумови та причини розв'язання Росією інформаційної війни проти України. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Луцьк, 30 березня 2023 року). 2023. С. 305–308.
10. Адамов Р. Кейс-метод як спосіб активізації словникової роботи в учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках історії. *Inclusion and Diversity*. 2024. Вип. 3. С. 5–9.
11. Вєнцова Н. О. Вивчення історичних постатей на уроках історії України. Харків: Вид. група «Основа», 2025. 127 с.
12. Муляр О., Василенко Н. Використання дискусійних методів на уроках історії як спосіб виховання толерантності учнів. *Педагогічний дискурс*. 2014. Вип. 16. С. 124–128.
13. Бондар І. Проєктна діяльність учнів на уроках історії відповідно концепції Нової української школи. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. 2023. Вип. 11. С. 24–27.
14. Федорчук А. Російська агресія проти України в іноземних ресурсах мережі: моніторинг інформаційного простору. *Інформація, комунікація та управління знаннями в*

глобалізованому світі : зб. матеріалів Шостої міжнар. наук. конф., м. Київ, 18–20 травня 2023 р. Київ, 2023. С. 299–301.

15. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80

16. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» : наказ Міністерства економіки України від 29.08.2024 № 20631. URL: https://register.nqa.gov.ua/profstandart/vcitel-zakladu-zagalnoi-serednoi-osviti

17. Міністерство цифрової трансформації України. Рамка цифрової компетентності для громадян України (DigCompUA). Київ, 2023. URL: https://osvita.diia.gov.ua/digcomp

18. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

19. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20

20. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 (Державний стандарт базової середньої освіти). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Тарас Бернацький
аспірант кафедри цифрових технологій
і професійної освіти
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАТИВНА СТРУКТУРА

Сучасний світ характеризується високою динамікою глобалізаційних процесів, активною міграцією населення, розширенням міжнародних зв'язків та віртуалізацією комунікації. У цих умовах взаємодія між представниками різних культур стає не просто регулярною, а щоденною нормою. Ефективне співіснування в полікультурному просторі вимагає від особистості не просто знання іноземних мов, а глибокого розуміння культурного контексту, цінностей та поведінкових паттернів інших народів.

Попри відкритість кордонів, у світі спостерігається зростання етнічної напруженості, ксенофобії та стереотипізації. Міжкультурна компетентність виступає як ключовий інструмент попередження конфліктів, подолання «культурного шоку» та побудови толерантного, інклюзивного суспільства. Вона є основою для ведення конструктивного міжкультурного діалогу.

Актуальність дослідження міжкультурної компетентності саме як інтегративної структури зумовлена тим, що її не можна звести до простого набору знань (когнітивного компонента) чи навичок спілкування (поведінкового компонента). Вона є складним системним утворенням, яке інтегрує в собі: когнітивний аспект: знання про інші культури, мови, традиції; афективний (ціннісно-мотиваційний) аспект: емпатія, толерантність, відкритість до нового, готовність відмовитися від стереотипів; поведінковий (діяльнісний) аспект: здатність гнучко адаптувати свій стиль спілкування до іншого культурного контексту; особистісний аспект: рефлексія власної культурної ідентичності.

Дослідження міжкультурної компетентності як інтегративної структури є надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє комплексно підійти до аналізу внутрішніх зв'язків між знаннями, цінностями та поведінкою особистості в умовах культурного різноманіття. Науковці по-різному визначають як структуру міжкультурної компетентності так і засоби її формування.

Так, наприклад, В. Гудікунст пропонує тривимірну модель міжкультурної компетентності: «мотиваційні чинники (потреби учасників інтеракції, соціальні зв'язки, уявлення про самого себе та відкритість для нової інформації), фактори знань (очікування, спільні інформаційні мережі, знання альтернативних інтерпретацій, подібностей та відмінностей) та фактори навичок (здатність до емпатії, вміння адаптувати комунікацію, створювати нові категорії, видозмінювати поведінку та збирати потрібну інформацію)» [1].

Дослідники М. Сокол, Г. Розлуцька, М. Денізджі та В. Стороженко вважають міжкультурну компетентність інтегративною структурою, яка поєднує знання, ставлення та поведінкові стратегії та є невід'ємною частиною професійної підготовки фахівців. Комплексний розвиток всіх зазначених компонентів забезпечує гнучкість, комунікативну ефективність і педагогічну адекватність майбутнього фахівця. Проведене ними дослідження засвідчило високу зацікавленість студентів у розвитку міжкультурної компетентності, однак виявило недостатній рівень практичного досвіду та обмежену ефективність чинних освітніх програм у цьому напрямі [2, с. 180].

Т. Шмідт до основних методів формування міжкультурної компетентності як інтегративної якості відносить такі: «кейс-метод – як інструмент аналізу реальних або змодельованих ситуацій міжкультурної взаємодії, що розвиває навички прийняття рішень і адаптації до нових умов; симуляційні та рольові ігри – як спосіб формування емоційної готовності до міжкультурних контактів та практичного відпрацювання моделей поведінки; міжкультурні тренінги та семінари – як поєднання теоретичних знань і інтерактивних практик для розвитку здатності до результативної комунікації в багатонаціональному середовищі; обговорення культурних кейсів – як метод критичного осмислення міжкультурних ситуацій і подолання стереотипів у процесі комунікації; міжкультурні обміни та стажування – як форма безпосереднього досвіду міжкультурної взаємодії, що сприяє глибшому розумінню соціокультурного контексту; дебати на міжкультурні теми – як засіб розвитку аргументованого мислення, толерантності й здатності до конструктивної дискусії в умовах культурного різноманіття; вивчення культури через мистецтво, літературу та медіа – як гуманітарно орієнтований підхід до формування емпатії, розуміння історико-культурного фонду та цінностей інших народів» [3; с. 178].

Отже, міжкультурна компетентність є інтегративною структурою, що поєднує когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісний та особистісний компоненти. Її формування забезпечує готовність особистості до ефективної взаємодії в полікультурному середовищі, сприяє розвитку толерантності, емпатії, здатності до конструктивного міжкультурного діалогу та є важливою складовою професійної підготовки сучасного фахівця.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Gudykunst W., Kim Y. Communication with strangers: An approach to intercultural communication. Boston : McGraw Hill, 1997.112 c.
2. Сокол М., Розлуцька Г., Денздже М., Стороженко В. Виклики та перспективи формування міжкультурної компетентності у майбутніх вчителів. ГРААЛЬ НАУКИ міжнар. наук. журнал. Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа»; НУ«Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці», 2025. Вип. 52. С. 864-872. URL: https://surl.li/hzdamg
3. Шмідт Т. Методи формування міжкультурної компетентності у майбутніх військових фахівців. Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2025. Вип. 2(41).

Гузєва М.А.
студентка
Західноукраїнський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У СТУДЕНТІВ

Пандемія Covid-19 значною мірою вплинула на всі сфери життя, в тому числі й на вищу медичну освіту. Сучасні реалії складаються таким чином, що в даний час особлива увага приділяється дистанційному навчанню.

Дистанційне навчання — це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі. Серед інших назв дистанційного навчання використовуються і такі, як «відкрита освіта», «електронна освіта», «віртуальне навчання», «теленавчання» тощо [1]. Дистанційне навчання включає сукупність таких компонентів: надання учбового матеріалу студенту; засоби контролю успішності студента; консультації студента програмою-викладачем; засоби інтерактивної співпраці викладача і студента; можливість швидкого доповнення курсу новою інформацією, коригування помилок [2].

Сучасний науково-технічний прогрес дозволив налагодити інтерактивний дистанційний спосіб оволодіння навчальним матеріалом і в Івано-Франківському національному медичному університеті. Завдяки активній роботі адміністрації університету та інформаційного відділу було налагоджено можливість продовжити навчання на ліцензійному варіанті платформи Teams. Microsoft Teams – центр для командної роботи в Office 365, який є більш спрощеним варіантом систем управління навчанням, проте дозволяє навчальній групі комунікувати та обмінюватися файлами. Програма зручна, тому що об'єднує все в спільному робочому середовищі, яке містить чат для обговорень, файлообмінник та корпоративні програми. Студенти проходять по кожній темі тестування на сайті https://pmk.ifnmu.edu.ua, який давно впроваджений в університеті, відповідно календарно-тематичному плану, отримують результат, який викладач конвертує в бали, відповідно критеріям оцінювання. Онлайн-заняття відбувається за допомого платформи Teams у режимі відеоконференції, де викладач опитує тему, корегує відповідь, пояснює моменти, що були незрозумілі, використовуючи попередньо завантажені матеріали – презентації, відео, фото, рентгенограми, ЕКГ, мієлограми, що допомагає засвоїти матеріал.

Особливе місце в навчанні студентів медичного університету посідає його практична складова, адже майбутній лікар повинен мати велику кількість обов'язкових практичних навичок, які досить складно опанувати самостійно за допомогою підручників та лекцій. Дистанційне навчання в повній мірі не може забезпечити засвоєння саме практичного аспекту дисципліни. З огляду на це кафедри приділяють велику увагу розробці та використанню в освітньому процесі професійно-орієнтованих завдань із розв'язання клінічних випадків, ситуаційних задач та алгоритмів виконання практичних навичок, з метою максимального наближення студентів до практики.

Закріплення поданої інформації на практичному занятті та отриманої при самостійному опрацюванні студентами можна проводити за допомогою створення

віртуального пацієнта із моделюванням різних методів обстеження при декількох варіантах можливого перебігу хвороби. Більше того, таким чином можна демонструвати клінічні випадки рідкісних захворювань або патології, яка чітко відповідає темі, що часто неможливо в умовах реальної лікарні.

Такого роду програми не замінюють живого спілкування та безпосередньої практики студента-медика, проте, вони сприяють розвитку клінічного мислення, кращому засвоєнню теми та є хорошою альтернативою в умовах пандемії. Практичні навики студентам можна показувати також у вигляді відеозаписів з методологією проведення певної навички.

Дистанційне навчання має низку переваг перед іншими формами навчання, це такі як зручність, модульність, гнучкість, актуальність, економічна ефективність, інтерактивність, інтернаціональність [3]. Воно дає змогу студентам мати цілодобовий доступ до навчальних матеріалів, постійну підтримку й консультації викладачів, онлайн відеолекції та інші технологічні рішення для забезпечення ефективного та якісного процесу навчання. Крім того, дистанційне навчання дає можливість студентам вчитися, перебуваючи у будь-якому місці, оскільки комунікація викладача і студента відбувається виключно у віртуальному просторі. Не варто забувати і про комфортні умови – «вдома завжди краще», звичне оточення, близькі друзі та рідні поруч дозволяють уникнути стресу від адаптації та соціалізації.

Ця технологія освітнього процесу неоціненна в період карантинних обмежень, оскільки гарантує відсутність безпосереднього контакту між людьми, дозволяє активно навчатися навіть під час хвороби чи самоізоляції. Проте, незважаючи на всі переваги, існує ряд недоліків, що особливо стосується навчання на клінічних кафедрах медичного університету, адже віртуальне спілкування ніколи не замінить живий контакт між лікарем і пацієнтом, а сьогодення не можливо уявити без взаємодії між викладачами та студентами. Крім того, постійна концентрація на екрані монітора, тривале сидяче положення може негативно вплинути на стан здоров'я студентів. Та основною проблемою все ж залишається доступ до якісного інтернету, а отже, рівних умов для всіх учасників навчального процесу

Таким чином, сучасні технології дають можливість проведення освітнього процесу, незважаючи на всі виклики, кинуті пандемією, при взаємному бажанні студентів та викладачів. І хоча жодна відеоконференція не замінить реального спілкування та практичної роботи, це дає можливість забезпечення безперервності медичної освіти з тимчасовим акцентом на теорії з подальшим впровадженням в практику в сприятливих умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.).

2. Скоропад К.М., Бурба О.С. Дистанційне навчання в медичному університеті: переваги та недоліки. Тези науково-методичної конференії з міжнародною участю «Актуальні питання підвищення якості освітнього процесу», 2020 Вересень 18; Івано-Франківськ: «Івано-Франківський національний медичний університет»; 2020. - С. 59.

3. Кудрявцева С.П. Міжнародна інформація: навчальний посібник / С.П. Кудрявцева, В.В. Колос. – К.: Видавничий дім «Слово», 2005. – 400 с.

Духота Є.О.
Студентка
Західноукраїнський національний університет

ПЛАНУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сучасна освіта в умовах карантинних обмежень вимагає від викладачів ретельно планувати свою педагогічну діяльність. Індивідуальний план роботи педагога на сьогоднішній день може включати наступні форми та методи організації навчального процесу:

- відеоконференції;
- робота зі студентами через форуми, чати та електрону пошту;
- використання сервісів Classroom;
- зв'язок через соціальні мережі та Viber;
- робота з електронними підручниками та презентаціями;
- використання відеоуроків;
- онлайн тестування тощо.

У цих складних умовах досить проблематично якісно організувати дистанційне навчання без попереднього планування. Однак в даний час існує величезний набір інструментів та освітнього контенту, які допоможуть педагогу в питанні організації дистанційного навчання:

1. Платформи для взаємодії зі студентами - саме тут ви будете розміщувати (надсилати) матеріали для вивчення і форми для виконання завдань. Це дуже важливий момент, тому що від платформи, що містить освітній контент, залежить якість освоєння матеріалу. Такою платформою може бути: Google Classroom, Moodle, «Єдина школа», Human або «Нові знання».

2. Форма дистанційного навчання - якщо ви хочете проводити заняття в режимі онлайн, збираючи своїх студентів до екранів, ви можете скористатися безкоштовними системами вебінарів (наприклад, Google Hangouts, Skype, Zoom, Meet, безкоштовний сервіс «Віртуальний клас» та ін.).

Якщо ж ви вибираєте асинхронний режим навчання, при якому ви і ваші студенти працюють з ресурсами у вільному один від одного режимі, необхідно вибрати відповідну освітню онлайн платформу з онлайн-уроками: «Українські школа, «Освітні платформи» та «Інші Ресурси».

Якщо ж ви хочете побудувати урок з використанням власних матеріалів, то найбільш зручним інструментом для розміщення завдань студентам в цьому контексті виступає електронний щоденник з модулем домашніх завдань. Вам необхідно розмістити матеріали (або посилання на них) на диску (Google Диск, Яндекс.Діск та ін.)

3. Складання розкладу занять – у цьому питанні вам допоможуть додатки Google Календар, Timetable, «Шкільний щоденник», LightSchool та інші.

4. Зворотній зв'язок зі студентами - контакт зі студентами в дистанційному навчанні - найважливіше. Вам необхідно постійно тримати на контролі, чи зрозуміло поставлена задача, чи забезпечений повноцінний доступ до матеріалів навчання і т. д. Для

спілкування зі студентами можна використовувати: Skype, Zoom, Meet, WhatsApp, Telegram, Viber.

Одна з умов ефективного дистанційного навчання - це часта зміна завдань і багато практики. Адже студентам складно сприймати і засвоювати великий обсяг інформації або тривалий час виконувати одне завдання. Для оцінювання ви можете скористатися наявними можливостями онлайн платформ, можна виставляти оцінки за підсумками опитування в режимі відеоконференцій або виставляти оцінки на підставі заздалегідь обумовлених критерії оцінювання.

Загалом перехід до дистанційного навчання є складним процесом. Однак існування сучасних освітніх ресурсів покликане полегшити завдання викладача по організації та плануванню своєї діяльності. Важливо тільки правильно підібрати свій набір інструментів та освітнього контенту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алевтина Лотоцька, Оксана Пасічник, Загальні принципи та інструменти дистанційного навчання – Міністерство освіти ти науки України, травень, 2020 р.

2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.)

3. Осадчий В.В. Сучасні тенденції використання інформаційних технологій у навчальному процесі вищої педагогічної школи / В.В. Осадчий // Педагогічний процес: теорія і практика : Збірник наук. праць. – К. : Видавництво П/П «ЕКМО», 2009. – Вип. 2. – С.190-207

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Адамюк Д.С.,
викладач кафедри практичної психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ В СИСТЕМІ КОРЕКЦІЙНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ РОБОТИ ПСИХОЛОГА

В умовах тривалого психоемоційного напруження, спричиненого війною, вимушеним переселенням та порушенням стабільності освітнього процесу, ефективна допомога дитині можлива лише за умови системного, а не епізодичного реагування психолога. Травматичний досвід позначається на дитині шкільного віку не одноразовим стресовим епізодом, а тривалими змінами в емоційній регуляції, навчальній мотивації, характері міжособистісної взаємодії та поведінкових реакціях. Це зумовлює потребу в такій моделі корекційно-відновлювальної роботи, яка здатна реагувати не лише на гострі, а й на відтерміновані наслідки стресу.

Побудова системи корекційно-відновлювальної роботи психолога передбачає передусім розуміння специфіки дитячого реагування на стрес: воно рідко має форму усвідомленого словесного запиту й найчастіше виявляється опосередковано — через поведінкові зміни, емоційну нестабільність, психосоматичні скарги, труднощі в навчанні та спілкуванні. Це визначає базовий принцип роботи психолога — стабілізація й підтримка замість оцінювання чи дисциплінарного реагування, що має пронизувати всі етапи корекційного супроводу [1; 2].

Теоретичною основою системного підходу є сучасна концепція “resilience”, яка розглядає стресостійкість не як вроджену стабільну властивість, а як динамічний процес адаптації, що формується у взаємодії дитини із середовищем. Це положення обґрунтовує необхідність багаторівневого втручання психолога — одночасно на рівні особистості дитини, її родини, класного колективу та школи в цілому, що узгоджується із соціоекологічною моделлю розвитку. Саме багаторівневість, а не робота з дитиною ізольовано від контексту, є визначальною ознакою системності корекційно-відновлювальної діяльності психолога [4].

Практична організація такої системи в шкільній практиці, як правило, охоплює кілька послідовних етапів: діагностичний — спрямований на виявлення актуального стану дитини та її ресурсів; корекційний — зорієнтований на стабілізацію емоційного стану, розвиток навичок саморегуляції та розв'язання проблем, відновлення соціальних контактів; та етап оцінки ефективності, що дозволяє коригувати подальшу стратегію супроводу. Подібна логіка простежується, зокрема, у структурі корекційно-розвиткової програми «Безпечний простір», яка може слугувати одним із методичних інструментів реалізації такої системи в умовах закладу освіти [1; 2].

Важливою складовою системи є її організаційно-етична основа: робота психолога має відповідати вимогам професійної супервізії, дотримання етичних принципів, отримання поінформованої згоди батьків та документального фіксування результатів. Це надає корекційно-відновлювальній діяльності статусу не окремих психологічних технік, а повноцінної, методично обґрунтованої системи супроводу, інтегрованої в освітній процес [1; 2].

Системність роботи психолога проявляється також у її віковій диференціації. У роботі з дітьми молодшого шкільного віку акцент робиться на розвитку емоційної компетентності, зниженні тривожності та відновленні довіри до дорослих через ігрові, малювальні й рухові форми взаємодії. У роботі з підлітками фокус зміщується на рефлексію, усвідомлення себе в соціальному середовищі, розвиток саморегуляції, конструктивне розв'язання конфліктів та формування відповідальності за власну поведінку. Це підтверджує, що ефективна система корекційно-відновлювальної роботи не може бути уніфікованою — вона потребує гнучкого налаштування змісту й форм під віковий етап розвитку дитини [1; 2].

Доцільність системного, багатокомпонентного підходу підтверджують і міжнародні емпіричні дані. Систематичний огляд і метааналіз Ллістоселья М. та колег засвідчив, що шкільні resilience-інтервенції є ефективними передусім тоді, коли вони багатокомпонентні й включають елементи когнітивно-поведінкової терапії, тоді як короткострокові, фрагментарні заходи дають нестійкий і швидкоминущий ефект. Це є емпіричним підтвердженням тези про необхідність вибудовування саме цілісної системи роботи психолога, а не окремих ізольованих корекційних заходів [4].

Дослідження Корча А. та колег, проведене серед українських дітей-біженців у Польщі, доповнює цю картину, показуючи, що рівень resilience дитини пов'язаний не лише з індивідуальними характеристиками, а й із середовищними чинниками — шкільним функціонуванням, фізичною активністю, підтримкою з боку вчителів. Це підтверджує необхідність виходу системи корекційно-відновлювальної роботи психолога за межі суто індивідуальної взаємодії з дитиною й включення до неї впливів на шкільне середовище в цілому [3].

Отже, розвиток стресостійкості дітей шкільного віку забезпечується не окремими психологічними втручаннями, а послідовно вибудуваною системою корекційно-відновлювальної роботи психолога, яка поєднує діагностичний, корекційний та оціночний етапи, вікову диференціацію, ресурсний і багаторівневий підхід, а також взаємодію із сім'єю та школою. Науково обґрунтовані програми, зокрема «Безпечний простір», можуть слугувати ефективним методичним інструментом реалізації такої системи, однак саме системність, а не окремий інструментарій, визначає стійкість психологічного ефекту та практичну цінність цієї роботи для сучасної освітньої практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданов С. О., Гніда Т. Б., Залеська О. В., Лунченко Н. В., Панок В. Г., Соловйова В. В. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір» : навч.-метод. посіб. Київ : НаУКМА, ГЛІФ Медіа, 2017.

2. Панок В. Г., Лунченко Н. В., Богданов С. О. Безпечний простір : корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу у дітей дошкільного віку та школярів : навч.-метод. посіб. Київ : НаУКМА, ГЛІФ Медіа, 2017.

3. Korcz A., Cieśla E., Urbański P. The role of school functioning, physical activity, BMI, sex and age in building resilience among Ukrainian refugee children in Poland // Scientific Reports. 2024. Vol. 14, no. 1. Art. 5308. DOI: 10.1038/s41598-024-55933-6.

4. Llistosella M., Goni-Fuste B., Martín-Delgado L. et al. Effectiveness of resilience-based interventions in schools for adolescents: a systematic review and meta-analysis // Frontiers in Psychology. 2023. Vol. 14. Art. 1211113. DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1211113.

Копилов Д.С.
студент
Житомирський державний університет імені Івана Франка

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАУКОВОГО СТАЖУВАННЯ ВИКЛАДАЧА

У сучасних умовах перебудови системи освіти в Україні все частіше застосовується не лише педагогічне, психологічне та предметно-професійне підвищення кваліфікації, але й наукове. Зокрема, власне наукове стажування дає можливість долучитись до реалізації ідеї „трикутника знань", яка полягає у максимально тісному взаємозв'язку освіти, дослідницької діяльності та психологічних інновацій.

Наукове стажування створює умови для ознайомлення та дослідження процесу організації системи навчання і освіти, науково-дослідної діяльності фахівців, вивчення та запозичення досвіду психологічних і педагогічних інновацій.

Разом з тим, особливістю національних систем освіти і науки XXI століття є збільшена академічна та наукова мобільність, що спонукає до розширення кордонів співпраці і зокрема, кордонів стажування. Щорічно на наукові стажування, конференції, семінари, навчання в різні країни світу виїжджає сотні тисяч людей. Це розвиває культурні та економічні зв'язки між державами, сприяє загальному науково-технічному прогресу.

У багатьох промислово розвинених країнах Європи, Азії, Америки короткострокові стажування випускників вищих навчальних закладів, молодих учених і кваліфікованих фахівців за кордоном стали нормою, що надалі полегшує їх працевлаштування на батьківщині та розвиває їхню професійну компетентність.

Такі стажування розглядаються як корисний обмін науковими ідеями, дослідницьким і психологічним досвідом. Водночас, наукові стажування за кордоном допомагають реалізації одного із базових принципів сучасної європейської освітньої політики – мобільності студентів та викладачів. Ця базова ідея полягає в тому, що в сучасному світі повинні бути дедалі відкритіші кордони, а освіта та знання - транскордонним та транснаціональним явищем. Адже, навчання, стажування та дослідницька робота за кордоном збагачує індивідуальний досвід майбутнього фахівця та науковця, надає їм можливість дізнатися більше про інші моделі створення та поширення знань, дозволяє розширити мережу своїх контактів та спілкування, а також дає змогу вивчити інші іноземні мови.

З одного боку, все це робить студента, викладача, науковця, психолога – конкурентоздатними на ринку праці. З другого боку, мобільність дозволяє освіті бути більш жвавою та відкритою до нових тенденцій, не ставати жертвою догматизму та зміцнювати міжкультурну та міждисциплінарну комунікацію [1, с.4].

До процесів глобалізації освіти та науки все більш активно залучається і Україна. Зміни, в нашому суспільстві в останнє десятиліття, сприяли розширенню контактів української вищої школи, викладачів і вузівських науковців із зарубіжними вченими і науковими установами.

Відповідно до чинного законодавства України вищим навчальним закладам надано право здійснювати міжнародну діяльність (обмін студентами, навчальні та науково-

педагогічні стажування і т.ін.) самостійно як в рамках міжнародних договорів, програм і проектів, так і на основі двосторонніх домовленостей з зарубіжними університетами, науковими установами. Тому зарубіжні навчальні та наукові стажування українських аспірантів, викладачів значною мірою носять сьогодні децентралізований характер.

На жаль, поки що не існує достовірної загальнодержавної статистики про українців, що виїжджають за кордон з навчально-науковими цілями. Вони різні за характером, змістом та формами. Зокрема, це наукові, психологічні, педагогічні стажування, конференції, симпозіуми, семінари тощо. У кращому випадку ведеться облік офіційних відряджень, стажувань, що виконуються в рамках договорів і програм співпраці і перш за все пов'язаних з оплатою їх українською стороною.

У сучасних умовах глобалізації освіти та науки така форма підвищення професійної майстерності викладача вищої школи, як наукове стажування, на думку автора, є однією з найефективніших, оскільки зміст, програма та завдання його носять багатовекторний характер.

Перший вектор - науковий, тобто під час стажування створюються умови для розширення меж джерельної бази власного наукового дослідження, є можливість ознайомитись з найновішими досягненнями науки і техніки, з методологією наукових досліджень того чи іншого регіону, або країни, а також продемонструвати власні результати наукової роботи.

Другий вектор – навчальний, адже під час стажування відбувається ознайомлення з сучасними навчальними технологіями і перспективами їх розвитку, з досвідом організації навчального процесу у вищому навчальному закладі. Створюються умови для налагодження співпраці науково-педагогічних працівників з метою подальшого обміну педагогічним досвідом.

Третій вектор – культурний, стажер має можливість в процесі періоду стажування, ознайомитись з культурою, архітектурою, історією та мистецтвом регіону або країни, в якій він стажується. А під час закордонних стажувань створюються умови для швидкого оволодіння іноземною мовою [1, с.5].

Отже, багатовекторність можливостей наукового стажування, і зокрема за кордоном роблять дану форму підвищення кваліфікації ефективною та дієвою у плані розвитку професійної майстерності викладача вищої школи.

Таким чином, розвиток співпраці та обміну досвідом на міжнародному, перш за все - європейському рівні, здобуття грантів на науково-дослідну роботу, співучасть у наукових симпозіумах, конференціях, семінарах, участь у міжнародних та європейських проектах та програмах є надзвичайно актуальними для вищих навчальних закладів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дунець Л.М. Проблема розвитку та інвестування науки у вищих навчальних закладах України / Л. М. Дунець // Наука – 2012: стан і перспективи: збірник матеріалів науково-практичної конференції (04 квітня 2012 року). - Кривий Ріг: КФ ДДУВС, 2012.- С.3-11.

Кураш І.А.,
студентка
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ В СИСТЕМІ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Життєва проблематика психологічних досліджень характеризується неминущим і зростаючим інтересом у науковому світі (К.О.Абульханова-Славська, Б.Г.Ананьєв, Л.І.Анциферова], І.Ф.Аршава, Л.Бінсвангер, Б.С.Братусь, М.П.Гур'янова, С.Кобаза, Л.В.Куликов, А.І.Лактіонова, С.Мадді, А.В.Махнач, О.О.Рильська, Е.Фромм та ін.). Особлива увага вчених спрямована на вивчення внутрішніх потенціалів людини, які допомагають їй протистояти важким життєвим умовам, зберігаючи свою людську сутність, цілісність та ідентичність. Для позначення цих потенціалів сучасні психологи використовують цілий ряд категорій, таких як життєстійкість, адаптивність, психологічна стійкість, життєтворчість, особистісний потенціал, життєздатність.

Вивчаючи поняття життєстійкості науковці виділяють близьким до цього поняття життєздатність, яке здебільшого розуміють, як вихідний компонент загальної працездатності людини, що впливає на конкретні особливості її працездатності, активність інтелекту, рівень вольового зусилля (Б.Ананьєв) [1]; основний показник, якісну характеристику особистості, здатної до швидкої адаптації і до „стійкого розвитку" в умовах, що змінюються (С.Рубінштейн) [2].

Основними ознаками життєздатності особистості вважають: незалежність від авторитетів, неупередженість, критичність та самостійність мислення; схильність до конструктивної соціальної дії, соціальної активності; здатність до самонавчання і самовиховання, цілеспрямованого здобування нового досвіду; відповідальне ставлення до власної поведінки та поведінки інших людей; спрямованість у майбутнє; гармонійний психологічний розвиток; мотивація досягнення.

Узагальнюючи розуміння поняття „життєздатності" (в контексті дослідження життєстійкості) різними вченими можна дійти висновку, що в одних джерелах – це здатність до існування, розвитку та виживання, в інших – це здатність до самостійного існування. Це також може бути і здатність до довготривалого збереження важливих властивостей та недовготривалого менш важливих, але більш актуальних тут і зараз, в існуючих умовах; це також і здатність раціонально планувати і ефективно, успішно діяти в певних умовах. У більш широкому розуміння життєздатність – це поєднання стійкості системи та її адаптованості, її самоідентичності і відповідності, корисності, придатності; оптимальності та неоптимальності.

Вавто також узагальти, що у сучасній психологічній думці існує кілька підходів дослідження життєздатності: енергетичний потенціал людини (Б.Г.Ананьєв, Д.О.Леонтьєв, С.Мадді), особливі модальності свідомості (С.Л.Рубінштейн), специфічна здатність (М.П.Гур'янова, А.І.Лактіонова і А.В.Махнач), об'єкт кроскультурного дослідження. На думку психологів, такою здатністю може бути особлива «життєва здатність» або життєздатність. Це поняття трактується як гнучкість, пружність, еластичність, стійкість до зовнішніх впливів.

Життєстійкість вважається основним функціональним компонентом життєздатності, який зберігає стабільність системи особистості, системоутворюючим фактором, що задає параметри основних компонентів життєздатності. Життєстійкість виявляється ключовою особистісною змінною, що опосередкує вплив стресогенних факторів на соматичне і душевне здоров'я, а також на успішність діяльності особистості.

Існують багато підходів у вітчизняних та зарубіжних психологів до розуміння поняття „життєстійкість" (Б. Ананьєв, В. Бодров, І. Ільїнський, О. Леонтьєв, С. Мадді, К. Роджерс, В. Франкл, А. Фомінова та ін.). Більшість учених відносять до показників життєстійкості особистості: вміння володіти собою, стресостійкість, самооцінку, здатність до саморегуляції й саморефлексії, мобілізаційний потенціал, поведінкову регуляцію, ціннісні орієнтації, здатність до ризику та ін.

Термін „життєстійкість" запропонував Д. Леонтьєв [6] як переклад введеного та розробленого С. Мадді та Д. Кошабою поняття „hardiness", яке визначалося як психологічна живучість та розширена ефективність [7].

Поняття „життєстійкість" є міждисциплінарним і зустрічається в багатьох галузях науки. Аналіз психологічної літератури засвідчив, що не існує єдиної точки зору щодо визначення поняття „життєстійкість

Т. Щербан, А. Терновай узагальнили та систематизували результати досліджень науковців, які вивчали трактування поняття „життєстійкість", дослідники виділили два підходи [13, с. 590-591]

Це інтегральна характеристика рівня особистісної зрілості, а головним феноменом особистісної зрілості і формою прояву особистісного потенціалу є саме феномен самодетермінації особистості. Таким чином, людина вибирає оптимальні шляхи подолання життєвих труднощів залежно від складності ситуації, знань про способи боротьби з труднощами, індивідуального життєвого досвіду. Життєстійка людина може бути спрямована як на зміну зовнішніх умов так і внутрішніх. Труднощі допомагають людині ставати сильнішою та пробуджують те краще, що закладено генами та природою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александрова Л. А. К концепции жизнестойкости в психологии / Л. А. Александрова // Сибирская психология сегодня : сб. науч. тр. / под ред. М. М. Горбатовой, А. В. Серого, М. С. Яницкого. – Кемерово, 2004. – Вып.

2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – Санкт-Петербург : Питер, 2011. – 272 с.

Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания: Избранные психологические труды / Б.Г.Ананьев. — М.: Изд-во "Институт практической психологии", Воронеж: НПО МОДЭК, 1996. — 384 с.

3. Богомаз С. А. К проблеме взаимосвязи смыслов жизни с целеустремленностью и жизнестойкостью человека / С. А. Богомаз, Т. Е. Левицкая // Третья Всероссийская конференция по экзистенциальной психологи : материалы сообщ. – Москва, 2007. – С. 33–36.

4. Куликов Л. В. Психогигиена личности : Основные понятия и проблемы / Л. В. Куликов. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2004. – 464 с.

5. Логинова М. В. Психологическое содержание жизнестойкости личности студентов: автореф. дис. … канд. психол. наук : 19.00.01 / М. В. Логинова. – Москва, 2010. – 21 с.

6. Леонтьев Д.А. Тест жизнестойкости / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. – М. : Смысл, 2006. – 63 с.

7. Мадди С. Р. Теории личности: сравнительный анализ / С. Р. Мадди. –СПб. : Речь, 2002. – 539 с.

8. Панченко В. О. Життєстійкість як фактор професійної адаптації менеджерів комерційних організацій : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / В. О. Панченко ; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2016. – 237 с.

9. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф.Райс. — Спб.: Питер, 2000. — 624 с

10. Рассказова Е. И. Психологические концепции стресса и его последствий / Е. И. Рассказова // Психология психических состояний / под ред. А. О. Прохорова. – Казань, 2006. – Вып. 6. – С. 371–384.

11. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Санкт-Петербург : Питер, 1998. – 688 с.

12. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека [Електронний ресурс] / Т. М. Титаренко, Т. О. Ларіна. – Режим доступу до ресурсу : http://www.psylife.com.ua/sites/default/files/ readdownloads/Zhiznestoykost_lichnosti.pdf.

13. Щербан Т. Д. Психологічні особливості формування життєстійкості у підлітків з неповних сімей [Електронний ресурс] / Т. Д. Щербан, А. В. Терновай // Проблеми сучасної психології. – 2016. – Вип. 32. – С. 586– 600. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2016_32_51

ХАНЯК Катерина Володимирівна
аспірантка кафедри психології та соціально-гуманітарних наук,
провідний психолог
Відокремленого підрозділу «Пасажирське вагонне депо Львів» філії
«Пасажирська компанія» АТ «Укрзалізниця»
khanyakkatya@gmail.com
https://orcid.org/0009-0004-0186-6970

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Професійна мотивація є одним із центральних психологічних механізмів, що забезпечує вибір професійної траєкторії, інтенсивність зусиль, наполегливість, якість виконання завдань і готовність до професійного розвитку. У сучасній психологічній науці, дедалі чіткіше простежується зміщення від вузького розуміння мотивації як суми окремих мотивів до її тлумачення як багаторівневого процесу, де поєднуються цінності, смисли, уявлення про власну компетентність, емоційна саморегуляція та досвід належності до професійної спільноти (Ryan & Deci, 2020; McAnally & Hagger, 2024).

Актуальність дослідження професійної мотивації особистості дуже посилюється в умовах сучасних суспільних викликів, серед яких особливе значення мають війна за Незалежність України, цифровізація, економічна нестабільність, трансформація ринку праці та зростання вимог до психологічної адаптивності людини. В таких умовах, професійна мотивація не може бути пояснена лише індивідуальними рисами особистості. Її якість і стійкість формуються на перетині внутрішніх психологічних ресурсів та зовнішнього соціально-економічного середовища.

Сучасні дослідження показують, що провідними психологічними детермінантами професійної мотивації є задоволення базових психологічних потреб в автономії, компетентності й пов'язаності, самоефективність, резильєнтність, психологічний капітал і професійна ідентичність. Саме ці змінні визначають, чи буде людина переживати працю як джерело сенсу, розвитку та залученості, чи як простір примусу, виснаження та фрагментованої адаптації (Ryan & Deci, 2020; Gagné et al., 2022; McAnally & Hagger, 2024).

Однією з найважливіших теоретичних основ аналізу професійної мотивації є теорія самодетермінації. Вона розглядає мотивацію не тільки за силою, а насамперед за її якістю. У цій логіці вирішальним є те, чи переживає людина працю як внутрішньо схвалену, значущу та узгоджену із власними цінностями активність, чи лише як вимушену реакцію на зовнішній контроль. Р. Раян і Е. Десі підкреслюють, що автономія, компетентність і пов'язаність є базовими психологічними потребами, а їх підтримка посилює внутрішню й автономну мотивацію, тоді як їх фрустрація підриває залученість і психологічне благополуччя (Ryan & Deci, 2020).

Особливу значущість теорія самодетермінації набуває в аналізі майбутньої праці. Огляд М. Ганьє та співавторів показує, що технологічні зміни, дистанційна робота, віртуальні команди й алгоритмічне управління змінюють структуру трудового досвіду саме через задоволення або порушення трьох базових потреб. Автори наголошують, що майбутня праця дедалі більше вимагатиме високорівневих когнітивних та емоційних навичок, які легше підтримуються за умов самодетермінованої мотивації. Водночас дистанційна робота та цифрові режими контролю, можуть як розширювати автономію, так і підривати відчуття пов'язаності й контролю над власною діяльністю (Gagné et al., 2022).

Важливою психологічною детермінантою професійної мотивації є самоефективність. Вона відображає суб'єктивну впевненість людини у здатності успішно впоратися із завданням, труднощами та вимогами професійної ситуації. Хоча класичні витоки цієї теорії пов'язані з працями А. Бандури. Сучасні дослідження демонструють, що саме в умовах нестабільності, самоефективність стає критичним регулятором професійної мотивації.

У дослідженні Г. Чжоу та співавторів, підвищення самоефективності збільшувало залученість у працю через зростання задоволеності роботою. Автори наголошують, що зміцнення самоефективності та задоволеності необхідне для формування більш мотивованого й продуктивного професійного середовища (Zhou et al., 2025). На рівні організаційної взаємодії, показовим є висновок П. Поддера і Х. Саха: професійна самоефективність опосередковує зв'язок між автентичним лідерством і професійною залученістю, тобто віра працівника у власну результативність перетворює сприятливий контекст на реальну мотиваційну енергію (Podder & Saha, 2024).

Схожий механізм простежується і в дослідженні М. Ляо та співавторів: професійна ідентичність прямо й опосередковано через самоефективність посилює навчальну залученість, що важливо для розуміння переходу від професійного самовизначення до стійкої професійної мотивації (Liao et al., 2024). Отже, самоефективність виконує функцію психологічного мосту між професійними цінностями, намірами та реальною дією.

Ще однією важливою детермінантою є резильєнтність. У професійному вимірі її варто розуміти не як «невразливість», а як здатність зберігати функціональність, відновлюватися після стресу та трансформувати труднощі у завдання розвитку. У дослідженні Б. Ібрагіма і С. Хусейна, резильєнтність статистично значуще корелювала із залученістю в роботу та задоволеністю працею, а також виступала предиктором залученості. Це дозволяє трактувати її як реальний мотиваційний ресурс, а не лише як постфактумну ознаку адаптації (Ibrahim & Hussein, 2024).

Водночас досвід України засвідчує складніший профіль впливу стресових обставин на мотивацію та психологічну стійкість. Дослідження Ш. Кімхі та співавторів показало, що за умов війни в українській вибірці високий дистрес співіснував із відносно високими показниками надії та суспільної резильєнтності, а найсильнішими предикторами різних типів резильєнтності були саме захисні фактори — надія та благополуччя, а не лише вразливість чи страх (Kimhi et al., 2023). Це означає, що в умовах воєнних викликів професійна мотивація може не лише знижуватися, а й набувати нового смислового наповнення через переживання професійної діяльності як внеску в суспільну стійкість.

Психологічний капітал інтегрує самоефективність, надію, оптимізм і резильєнтність. Сучасні емпіричні дані послідовно демонструють його зв'язок із професійною залученістю та благополуччям. У дослідженні Ц. Го та співавторів психологічний капітал

прямо передбачав як залученість, так і професійне благополуччя, причому залученість частково медіювала цей ефект (Guo et al., 2022). У більш новому дослідженні гнучких працівників саме залученість виступала посередником між психологічним капіталом і продуктивністю, а вищий рівень автономії посилював цей опосередкований ефект. Отже, позитивні психологічні ресурси працюють найефективніше тоді, коли середовище не руйнує суб'єктність працівника (Liu et al., 2024).

Важливою складовою професійної мотивації є професійна ідентичність. Вона означає не лише усвідомлення своєї професії, а й переживання її як значущої частини власного «Я», що поєднує цінності, смисли, рольові очікування, почуття належності та бачення професійного майбутнього. Професійна ідентичність стабілізує мотивацію, оскільки переводить працю з площини короткострокових стимулів у площину особистісно схваленої життєвої позиції.

Сучасні суспільні виклики по-різному впливають на професійну мотивацію. Війна є найбільш радикальним дестабілізуючим чинником, оскільки вона одночасно порушує базову безпеку, соціальні ролі, часову перспективу, економічну стабільність і щоденні професійні рутини. За оцінкою WHO Europe, тривалий воєнний контекст в Україні спричинив широкий спектр психічних і соматичних наслідків; серед найпоширеніших проблем населення фігурують саме ментальні труднощі, а система психічного здоров'я працює під постійним тиском атак і зростання потреб (WHO Europe, 2025). Дворічне follow-up-дослідження щодо психіатричних сервісів в Україні показало, що стаціонарні психіатричні служби в регіонах, які зазнали ударів, зазнали суттєвого пошкодження, що ще більше ускладнило доступ до допомоги на тлі високих потреб (Pinchuk et al., 2025).

Водночас воєнний контекст не зводиться до простої втрати мотивації. Дані Ш. Кімхі та співавторів свідчать, що в українців можуть співіснувати підвищені дистрес і почуття небезпеки з вищими рівнями надії та суспільної резильєнтності. Автори пов'язують це, зокрема, з посиленням національної ідентичності та переживанням війни як боротьби за виживання і незалежність (Kimhi et al., 2023). Подібний мотиваційний парадокс важливий для психології праці: у допомагаючих, освітніх, медичних, військових і громадянських професіях війна може поглиблювати смисловий і ціннісний вимір професійної мотивації, але одночасно виснажувати її через хронічний стрес, втрати та безперервну невизначеність.

Українські фахові публікації дають цій тезі емпіричне уточнення. У дослідженні Л. Тягур та Е. Бергхауер-Олас серед студентів-психологів не було виявлено низької мотивації до успіху, 51,6% респондентів продемонстрували помірно високу мотивацію, а автори пов'язують це з інтересом до професії, самоактуалізацією та прагненням до саморозвитку навіть в умовах війни (Тягур & Бергхауер-Олас, 2024). Водночас дослідження В. Панка, В. Предко та Г. Якимчук показує, що як ті українці, які залишилися в країні, так і ті, хто виїхав за кордон, мають несприятливі показники психічного стану та ментального здоров'я. Для осіб за кордоном додатковими стресорами стають адаптація, мовний бар'єр і втрата звичних соціальних ролей, хоча в частині показників вони демонструють вищу толерантність до невизначеності та орієнтацію на розв'язання проблем (Panok et al., 2025). Для професійної мотивації це означає, що мотиваційні ресурси можуть зберігатися, але їх підтримання вимагає значно вищої регуляторної ціни.

Не менш значущим викликом є цифровізація. Сучасна праця дедалі частіше структурована дистанційними форматами, віртуальними командами, платформеними моделями зайнятості та алгоритмічним управлінням. З позицій теорії самодетермінації це особливо чутлива зона, тому що цифрові інфраструктури можуть або підтримувати автономію, гнучкість і компетентність, або ж посилювати контроль, ізоляцію та фрагментацію соціальних зв'язків (Gagné et al., 2022). У працівників високий психологічний капітал сприяв кращій продуктивності через залученість, а висока автономія посилювала цей опосередкований ефект. Отже, цифрова праця не є демотивуючою, але стає ризиковою там, де цифрові інструменти зменшують суб'єктність виконавця (Liu et al., 2024).

Економічна нестабільність і зміни ринку праці ще більше ускладнюють мотиваційний профіль сучасного працівника. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) фіксує значну частку зайнятості у професіях із високим ризиком автоматизації, а World Economic Forum прогнозує масштабну перебудову робочих місць до 2030 року. International Labour Organization, своєю чергою, підкреслює, що глобальний ринок праці розвивається в умовах уповільнення економічного відновлення, стійкого молодіжного безробіття та гендерних диспропорцій (OECD, 2023; World Economic Forum, 2025; ILO, 2025). У психологічному сенсі це означає, що професійна мотивація дедалі тісніше переплітається з мотивацією до навчання, перекваліфікації, підтримки зайнятості та захисту власної професійної релевантності. Зростає значення не лише прагнення «працювати добре», а й потреби «залишатися потрібним» у мінливому професійному середовищі.

Для сучасних досліджень професійної мотивації недостатні одноразові крос-секційні вимірювання її рівня. Оскільки мотивація є динамічним процесом, доцільними є щонайменше три методологічні підходи. По-перше, багаторівневі дослідження, які одночасно враховують індивідуальні ресурси та організаційний контекст. По-друге, лонгітюдні дизайни, що дозволяють розрізняти короткочасне виснаження і стійкі мотиваційні зсуви. По-третє, щоденникові або experience sampling-підходи, особливо для аналізу цифрової праці, дистанційної роботи та професій підвищеного стресу, де мотиваційний стан може змінюватися дуже швидко (McAnally & Hagger, 2024; Gagné et al., 2022).

У практиці психологічного супроводу та HR-політики ключовим має стати відхід від індивідуалізованого пояснення демотивації. Якщо працівник функціонує в умовах хронічної небезпеки, інформаційної перевантаженості, алгоритмічного контролю, нестабільного доходу й слабкої організаційної підтримки, то зниження мотивації не є особистою слабкістю, а закономірним результатом фрустрації базових потреб і виснаження ресурсів. Саме тому WHO у policy brief щодо психічного здоров'я на роботі наголошує на необхідності не лише підтримки окремих працівників, а й профілактики робочо зумовлених психічних порушень, промоції психічного здоров'я на рівні організацій і забезпечення підтримки тим, хто вже має ментальні труднощі (WHO, 2022).

Практичні інтервенції доцільно вибудовувати за принципом інтеграції трьох рівнів. На індивідуальному рівні ефективними є інтервенції, спрямовані на зміцнення самоефективності, розвиток адаптивних копінг-стратегій, наративну реконструкцію професійної ідентичності та підвищення усвідомленості особистих професійних смислів. На міжособистісному рівні потрібні супервізія, групи колегіальної підтримки, менторство, практики позитивного зворотного зв'язку та визнання внеску. На

організаційному рівні важливими є автономно-підтримувальне лідерство, передбачувані правила праці, можливості професійного розвитку, захист від надмірного цифрового контролю і поєднання вимог до продуктивності з ресурсами для її підтримання (McAnally & Hagger, 2024; WHO, 2022; Podder & Saha, 2024).

Для українського контексту окремо важливими є травмоінформований дизайн інституцій та поєднання мотиваційних програм із психосоціальною підтримкою. Дані про зростання ментальних потреб населення, пошкодження мережі допомоги та довготривалий стрес означають, що організаційні практики повинні враховувати втому, втрати, порушення сну, переміщення, тривожність і складні адаптаційні сценарії працівників. У такому контексті розвиток професійної мотивації й турбота про психічне здоров'я не є двома різними завданнями — це один і той самий напрям психологічної та управлінської роботи (WHO Europe, 2025; Pinchuk et al., 2025; Panok et al., 2025).

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що професійна мотивація особистості в умовах сучасних суспільних викликів є поліфакторним і контекстуально чутливим утворенням. Її провідними психологічними детермінантами виступають задоволення базових психологічних потреб, самоефективність, резильєнтність, психологічний капітал і професійна ідентичність. Кожна з цих змінних впливає на мотивацію не ізольовано, а як частина інтегрованої системи: професійна ідентичність надає мотивації смислового спрямування; самоефективність переводить наміри в дію; резильєнтність підтримує функціонування в стресі; психологічний капітал створює ресурсну базу для надії, оптимізму й наполегливості; задоволення базових потреб визначає, чи буде мотивація автономною і стійкою, чи контрольованою та вразливою до виснаження (Ryan & Deci, 2020; Guo et al., 2022; Yu et al., 2025).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Guo, Q., Wang, Y., Liu, Q., Wang, T., Zhang, L., Huang, Z., & Cao, S. (2022). Psychological capital and occupational well-being: Mediating effects of work engagement among Chinese special education teachers. *Frontiers in Psychology, 13*, 847882. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.847882

2. Ibrahim, B. A., & Hussein, S. M. (2024). Relationship between resilience at work, work engagement and job satisfaction among engineers: A cross-sectional study. *BMC Public Health, 24*, 1077. https://doi.org/10.1186/s12889-024-18507-9

3. International Labour Organization. (2025). *World employment and social outlook: Trends 2025*. https://www.ilo.org/publications/flagship-reports/world-employment-and-social-outlook-trends-2025

4. Kimhi, S., Eshel, Y., Marciano, H., & Adini, B. (2023). Impact of the war in Ukraine on resilience, protective, and vulnerability factors. *Frontiers in Public Health, 11*, 1053940. https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1053940

5. Liao, M., Xie, Z., Ou, Q., Yang, L., & Zou, L. (2024). Self-efficacy mediates the effect of professional identity on learning engagement for nursing students in higher vocational colleges: A cross-sectional study. *Nurse Education Today, 139*, 106225. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2024.106225

6. Liu, J., Xu, R., & Wang, Z. (2024). The effects of psychological capital, work engagement and job autonomy on job performance in platform flexible employees. *Scientific Reports, 14*, 18434. https://doi.org/10.1038/s41598-024-69484-3

7. McAnally, K., & Hagger, M. S. (2024). Self-determination theory and workplace outcomes: A conceptual review and future research directions. *Behavioral Sciences, 14*(6), 428. https://www.mdpi.com/2076-328X/14/6/428

8. Panok, V., Predko, V., & Yakymchuk, H. (2025). Психічний стан українців в умовах війни: порівняльний аналіз психологічних відмінностей між тими, хто виїхав, і тими, хто залишився. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки, 25*, 152–163. https://doi.org/10.30970/PS.2025.25.18

9. Pinchuk, I., Yachnik, Y., Goto, R., & Skokauskas, N. (2025). Mental health services during the war in Ukraine: 2-years follow-up study. *International Journal of Mental Health Systems, 19*(1), https://doi.org/10.1186/s13033-025-00667-9

10. Podder, P., & Saha, H. (2024). Mediating effects of occupational self-efficacy on the relationship of authentic leadership and job engagement. *Business Analyst Journal, 45*(1), 41–59. https://doi.org/10.1108/BAJ-02-2023-0043

11. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology, 61*, 101860. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860

12. Тягур, Л. М., & Бергхауер-Олас, Е. Л. (2024). Професійна мотивація майбутнього психолога під час війни. *Перспективи та інновації науки, 4*(38), 1069–1084. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-1069-1084

13. World Economic Forum. (2025). *The future of jobs report 2025*. https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/

14. World Health Organization. (2022). *Mental health at work: Policy brief*. https://www.who.int/publications/i/item/9789240057944

15. World Health Organization Regional Office for Europe. (2025, February 24). *Three years of war: Rising demand for mental health support, trauma care and rehabilitation*. https://www.who.int/europe/news/item/24-02-2025-three-years-of-war-rising-demand-for-mental-health-support-trauma-care-and-rehabilitation

16. Yu, X., Xiong, Z., Li, W., Zhang, H., Li, X., & Xiao, W. (2025). Teacher professional identity on work engagement: The moderating roles of ego-resilience and perceived organizational support. *Frontiers in Psychology, 16*, 1657911. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1657911

17. Zhou, H., Xu, S. Q., Chung, D.-H., & Dang, D. X. (2025). Job satisfaction mediates the effect of self-efficacy on work engagement among physical education teachers in economically disadvantaged areas. *PLOS ONE, 20*(4), e0321055. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0321055

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Perkatiy Illia
курсант
Навчально-науковий інститут №4
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна
Линник Максим Олександрович
курсант
Навчально-науковий інститут №4
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна
Нагорний Арсеній Георгійович
курсант
Навчально-науковий інститут №4
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна
Островерхий Володимир
викладач
Кафедра протидії кіберзлочиності
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

MODERN SENSOR SYSTEMS AND THEIR APPLICATION IN AUTOMATED COMPLEXES

The rapid development of automation, robotics, digital manufacturing and cyber-physical systems has significantly increased the role of sensor technologies in modern engineering. Sensor systems form the information basis of automated complexes because they provide continuous monitoring of the state of equipment, technological processes and environmental parameters. Without reliable sensing elements, automated systems cannot effectively collect data, respond to deviations or maintain stable operation in real time.

In a broad sense, a sensor system is a set of sensors, signal converters, communication interfaces and software tools intended for measuring, processing and transmitting information about a controlled object or process. Unlike a single sensor, a sensor system includes not only the primary sensing element, but also data filtering, calibration, diagnostics and integration with control units. Therefore, sensor systems perform the function of technical “perception” in automated complexes and ensure the connection between the physical environment and digital control algorithms.

The relevance of this topic is determined by the fact that modern automated complexes require high measurement accuracy, rapid response, fault tolerance and the ability to operate

under changing external conditions. The implementation of Industry 4.0, the Internet of Things (IoT), autonomous transport and smart infrastructure directly depends on the quality of sensor systems and on the efficiency of their interaction with controllers, industrial networks and decision-making software.

Sensor systems can be classified according to the measured physical quantity, operating principle, signal transmission method and application area. According to the type of controlled parameter, temperature, pressure, optical, ultrasonic, inductive, capacitive, magnetic, gas, vibration and biosensors are distinguished. According to signal format, sensors may be analog or digital, while from the standpoint of integration they may be wired or wireless. Such diversity makes it possible to select an appropriate sensor solution for specific technological tasks and operating conditions.[1]

Temperature sensors remain among the most widespread elements of industrial automation. They are used to monitor equipment heating, maintain technological modes and prevent emergency overheating of machinery and power units. This group includes thermocouples, resistance temperature detectors, semiconductor temperature sensors and infrared sensors. In automated complexes, temperature control is critical for industrial furnaces, power installations, ventilation systems, food processing equipment and smart building infrastructure.

Pressure and level sensors also play a significant role in automated complexes. They are widely used in pumping stations, hydraulic and pneumatic systems, tanks, pipelines and water supply facilities. Their application enables the system to detect overloads, leaks and deviations from permissible technological parameters. Depending on the operating conditions, strain-gauge, piezoelectric, capacitive and membrane sensors may be used. Accurate pressure and level monitoring improves both safety and resource efficiency of industrial processes.

A separate and highly promising category is represented by optical sensor systems. These include photodetectors, machine vision cameras, laser rangefinders, lidars and light intensity sensors. Optical systems are widely applied in robotic complexes, unmanned vehicles, conveyor sorting lines and automated quality control systems. Machine vision technologies allow automated complexes to identify the shape, size, position and surface defects of an object without physical contact, which substantially expands the capabilities of modern industrial control.[2]

Position and distance sensors are equally important for automated systems. Inductive and capacitive proximity sensors, ultrasonic range sensors, encoders, accelerometers, gyroscopes and satellite navigation modules are used to determine the position, movement, speed and orientation of mechanisms. In manufacturing, such sensors ensure precise positioning of robotic manipulators and moving parts. In transport systems they support navigation, stabilization, obstacle detection and collision prevention.

Gas and chemical sensors are increasingly integrated into modern automated complexes, especially in environmental monitoring, industrial safety and smart agriculture. These sensors can detect smoke, harmful gases, humidity, acidity and chemical composition of a medium. Their use is particularly important at hazardous industrial facilities, in laboratories and in agricultural monitoring systems. For example, soil moisture and air temperature sensors are key components of precision farming systems that optimize irrigation, reduce resource losses and improve crop productivity.

A major trend in the development of sensor systems is their integration with the Internet of Things. In such architectures, sensors become network nodes capable of transmitting data to

local servers, cloud platforms or edge computing devices. This enables real-time monitoring, remote diagnostics, data accumulation and predictive maintenance. As a result, enterprises can move from reactive maintenance to predictive maintenance, when the system identifies early signs of wear, overheating, vibration anomalies or other dangerous deviations before a failure occurs.

Another important direction is the combination of sensor systems with artificial intelligence methods. Traditional automated systems usually react to threshold exceedance, while intelligent systems are capable of identifying complex patterns in large volumes of sensor data, detecting anomalies and adapting control modes. For instance, in industrial complexes machine learning algorithms can process data from vibration, acoustic and temperature sensors to predict failures of motors, pumps and bearings. In autonomous transport, the combination of cameras, radars, lidars and neural networks forms the technological basis for safe decision-making in dynamic environments.[3]

Sensor systems are actively used in many areas of automated engineering. In industrial complexes they provide process monitoring, quality control and emergency prevention. In robotics they act as "sensory organs" that ensure spatial orientation and interaction with objects. In medicine they support monitoring of physiological parameters, diagnostic equipment and automated drug delivery. In agriculture they help control irrigation, microclimate and storage conditions. In security systems, motion sensors, smoke detectors, access control devices and video analytics systems increase the efficiency of protection of people, facilities and critical infrastructure.

Despite their significant advantages, sensor systems also present several implementation challenges. Their accuracy may be affected by electromagnetic interference, humidity, temperature fluctuations, mechanical wear and aging of sensitive elements. Wireless sensor networks additionally require energy-efficient solutions, reliable communication channels and cybersecurity protection. In complex automated systems even a small sensor error can lead to incorrect control actions, which is why calibration, redundancy and diagnostic mechanisms remain essential engineering tasks.

Thus, modern sensor systems are a fundamental component of automated complexes because they provide reliable information about the condition of objects, processes and environments. Their integration with industrial controllers, communication networks, cloud services and artificial intelligence significantly expands the functionality of automated systems. The development of sensor technologies will remain one of the key factors in improving industrial automation, robotics, transport systems, medical devices and smart infrastructure in the coming years.[4]

References

1. Fraden, J. Handbook of Modern Sensors: Physics, Designs, and Applications. 5th ed. Cham : Springer, 2016. 758 p.

2. Morris, A. S., Langari, R. Measurement and Instrumentation: Theory and Application. 2nd ed. Amsterdam : Elsevier, 2016. 696 p.

3. Bolton, W. Instrumentation and Control Systems. 3rd ed. Oxford : Newnes, 2021. 432 p.

4. Lee, J., Bagheri, B., Kao, H.-A. A Cyber-Physical Systems architecture for Industry 4.0-based manufacturing systems. Manufacturing Letters. 2015. Vol. 3. P. 18–23.

УДК 528.88:629.7:504.064

Соловйов Микита Володимирович
Аспірант
Інститут інформаційних технологій та систем
Національної академії наук України

МЕТОД ДИСТАНЦІЙНОГО РАДІАЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ ЗА ДОПОМОГОЮ БПЛА З ВИКОРИСТАННЯМ АВТОНОМНОЇ НАВІГАЦІЇ

Після аварії на Чорнобильській атомній електростанції значні території України залишаються зонами радіоактивного забруднення, у межах яких відбуваються довготривалі процеси перерозподілу радіонуклідів у природних екосистемах. Міграція радіоактивних елементів у ґрунтах, рослинному покриві та водних об'єктах обумовлюється складною взаємодією природних процесів, серед яких важливу роль відіграють ерозія, гідрологічні зміни, біологічна міграція та лісові пожежі. У зв'язку з цим виникає потреба у регулярному та високодеталізованому моніторингу стану довкілля з метою оцінки поточного рівня радіаційного навантаження та прогнозування його змін у часі.

Традиційні наземні методи радіаційного моніторингу дозволяють отримувати точні результати вимірювань, однак їх застосування пов'язане зі значними витратами часу та ресурсів, а також з ризиком для персоналу під час роботи в забруднених районах. Одним із перспективних напрямів підвищення ефективності екологічного контролю є використання безпілотних літальних апаратів (БпЛА), оснащених радіометричними або спектрометричними сенсорами. Такі системи дозволяють оперативно здійснювати вимірювання на значних площах та формувати детальні просторові карти радіаційного фону [1].

Особливої актуальності набуває питання забезпечення точної навігації БпЛА під час виконання моніторингових польотів. У лісових масивах, складних рельєфних умовах або за наявності перешкод сигналам глобальних навігаційних супутникових систем (GNSS) точність визначення координат може суттєво знижуватися. Це призводить до похибок геоприв'язки вимірювань радіаційного фону та ускладнює побудову достовірних карт забруднення. Для розв'язання цієї проблеми доцільно застосовувати методи автономної навігації, зокрема підходи, що базуються на аналізі даних бортових сенсорів та кореляційному зіставленні поточних спостережень із попередньо сформованими картами місцевості [2].

Запропонований метод дистанційного радіаційного моніторингу передбачає використання БпЛА, оснащеного гамма-детектором, навігаційним модулем та обчислювальним блоком для обробки даних, як показано на рис. 1.

Рис. 1. Схема дистанційного радіаційного моніторингу природних екосистем за допомогою БпЛА.

Під час польоту здійснюється безперервна реєстрація потужності еквівалентної дози разом із координатами, висотою польоту та часовими мітками. Отримані дані формують дискретне просторове поле вимірювань, яке надалі використовується для побудови карти розподілу радіаційного фону.

З урахуванням впливу висоти польоту на інтенсивність гамма-випромінювання виміряні значення підлягають нормалізації. Спрощена модель вимірювального процесу може бути подана у вигляді залежності

$$D_m = D_0 e^{-\mu h} + \varepsilon,$$

де D_m — виміряне значення потужності дози,
D_0 — значення, приведене до поверхні землі,
μ — коефіцієнт ослаблення випромінювання в повітрі,
h — висота польоту,
ε — випадкова похибка вимірювання.

Для підвищення точності позиціонування пропонується використовувати алгоритм кореляційного зіставлення, у межах якого поточні вимірювання радіаційного фону або зображення місцевості порівнюються з еталонними картами. Максимум функції кореляції відповідає найбільш імовірному положенню БпЛА відносно еталонної карти. Такий підхід дозволяє уточнювати координати навіть у випадках часткової втрати сигналів GNSS.

Після завершення польоту зібрані дані проходять етап просторової інтерполяції, що дозволяє перейти від дискретних вимірювань до безперервного поля розподілу радіаційного фону. Для цього можуть використовуватися методи зворотного зважування

відстаней або геостатистичні підходи, зокрема крігінг. Результатом обробки є цифрова карта радіоактивного забруднення, інтегрована у геоінформаційну систему [3].

Запропонований підхід забезпечує можливість оперативного моніторингу природних екосистем на великих територіях та дозволяє отримувати дані з високою просторовою деталізацією. Крім того, використання автономних навігаційних алгоритмів підвищує стійкість роботи БпЛА в умовах навігаційної невизначеності, що є особливо важливим для польотів у лісових масивах або віддалених районах.

Практичне застосування методу може бути пов'язане з моніторингом територій Чорнобильської зони відчуження, оцінкою наслідків лісових пожеж у радіоактивно забруднених лісах, контролем стану природоохоронних територій та створенням довгострокових баз даних екологічних спостережень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Martin P.G., Payton O.D., Yamashiki Y., et al. Mapping of radioactive contamination using unmanned aerial systems: A review. Journal of Environmental Radioactivity. 2020. Vol. 219. 106259.
2. Tzoumanikas D., Xydis G. Autonomous navigation of UAVs in GNSS-denied environments: A review. Drones. 2022. Vol. 6(9). 267.
3. Malins A., Kurikami H., Nakama S., et al. Evaluation of airborne radiation monitoring using UAV systems. Journal of Environmental Radioactivity. 2021. Vol. 233. 106611.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Chaenkova Oksana
Senior Lecturer at the Department of Language Training and International Communication,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture
ORCID ID: 0000-0002-7639-0979

PRASEOLOGICAL UNITS WITH DIFFERENT COLOR COMPONENTS (ON THE MATERIAL OF ENGLISH LANGUAGE)

One of the main human senses is a vision of the world in colour. Each language has its own colour scheme which reflects the features of mentality, history of the people, culture and the world of view. Colour has a complex range of symbolic meanings that reveal the inner world of people of different culture.

The phraseology reflects the history and centuries-old experience of the people's labour and spiritual activities, their religious beliefs and moral values. The world of feelings, images, assessments are captured in phraseology. Phraseological units are a very bright, original form of registration of the national experience of native speakers, a colourful reflection of extralinguistic reality. They are exponents of cultural signs. Phraseological units characterize certain features of human appearance, style, behavior, intelligence, moral qualities. The language is an important means of concentrating information about the world and at the same time it acts as the most important feature of definite nation. The mentality of the people, their psychology, customs and morals are most clearly are expressed in language. 'Colour terms' in the composition of phraseologcharacteristics of a person.

A large group in many languages consists of idiomatic expressions that include colour terms.The connection between colour terms and certain culturally established emotional states and situations allows us to view colour terms as a kind of 'concept of worldview', which is understood as a pervasive, meaningful image of national worldviews.

The semantic structure of the values of one or another colour meaning is a multilevel structure. The semantic range of all the colour meaning of any language includes both positive and so on negative connotations, in the basis of which lie archetypal the notions of colour, caused by the primary associations and its experience experiences of a person, as well as naturally physiologically conditioned values. Units with colour component occupy an important place in the phraseological fund of the English language. Due to the fact that the colour-naming system is widely developed nowadays, each colour has a wide semantics and is used in the description of a variety of phenomena of surrounding reality. Semantic oppositions are formed between separate meanings of colours. The colour terms that are part of the phraseological units are used not only literally, but also in their figurative meaning, they are distinguished, as a rule, by a high

degree of expressiveness and, as means of stylistic expressiveness, carry a positive or negative evaluation. Let's study the phraseological units which contain the following colour components: red, blue, white, black, pink, purple, green, rose, yellow. Having a different structure, these types of phraseological units perform the same stylistic function: the creation of a high degree of clarity and emotionality. This group has a variety of shades of varying degrees of expressiveness. The phraseological units with the colour component according to the role of red, blue, white, black, pink, green, rose, yellow components in the formation of the positive and negative values of the idioms were classified and systematized. Such colours as red, blue, white, black, pink, purple, green, rose, yellow besides the main colour characteristic have a significant number of derived portable positive meaning.

1. Red: paint the town red; red-hot; red - letter day; red - carpet treatment.
2. Blue: true - blue; blue - ribbon.
3. White: white heat; white lie; to be whiter than white.
4. Rosy: rose - colored glasses;
5. Green: get the green light; green thumb; a green old age.
6. Pink: tickled pink; in the pink.
7. Purple: born to the purple.

From the analysis it is clear that the more common colors in phraseological phrase with a positive shade are white, red green. The phraseological units with the same colour components may carry a negative evaluation.

1. Red: caught red - handed; red - faced; in the red.
2. Blue: talk a blue streak; blue - pencil; blue study.
3. White: whitewash; to be white-hot; white feather.
4. Purple: purple prose.
5. Black: blacklist; blackmail; black market; black sheep; blackball.
6. Green: greenhorn; green around the gills; green with envy; green-eyed monster.
7. Pink: pink slip.
8. Yellow: to have a yellow streak.

As shown in the analysis of the semantics of phraseological units with a colour component that is part of stable phraseological combinations, a semantic shift can be noted. Many names of colour, in addition to the main colour characteristic, have a significant number of derived positive and negative derived values. There is a clear trend for colour components which have a sufficiently strong emotional impact on a person. Red, black, white, green, blue, to a lesser degree – pink, yellow are stood out among such components that are capable of causing a large number of associations and, as a result, participate in the formation of a large number of phraseological units of different semantics. The following topics are traced in phraseological units with a positive value: joy, health, success and the best qualities of a person. The themes of phraseological units with the opposite meaning are as follows: offense, crime, illness, failure. It can be concluded that the white colour in English phraseology mainly reflects positive emotions. Phraseological units with a black, red and blue component have more negativity. Yellow colour in phraseology is extremely rare. Human qualities which are expressed through colour can be both negative and positive. One of the reasons for the wide use of colour names in phraseological units with negative estimated value is the desire to avoid the direct naming of negative phenomena, in particular negative qualities, or emotions of a man.

Colour name as a part of the phraseological unit can not only affect the overall value, which is quite natural, but also performs a sense-differentiating function. Phraseological units can express the idea more capaciously and also they convey the attitude, assessment of certain qualities of a person, his actions and his attitude to the world around him. We can summarize that such a phenomenon as colour covers all aspects of human life, and the same concept can acquire both a positive and a negative assessment. This multifaceted concept provides many opportunities to learn not only the language, but also helps to understand the perception of the different cultures of the world [2].

Color perception of the world is reflected in the lexical and in particular phraseological system of language. The ability of certain colors to serve as a symbol of a certain phenomenon is related to the peculiarities of the interaction between color and human cognitive and emotional processes .

Color terms involving “black” and “white” are the most productive. The meanings of colors vary depending on a person's attitude toward a particular color and their psychological perception of it, which leads to different connotations [1].

REFERENCES

1. Davydovych, M. S., and I. S. Kovalchuk. "Znachennia ta Rol Koloronymiv u Frazeolohichnomu Fondi Anhliiskoi Movy" [The Meaning and Role of Colourons in English Phraseology]. Naukovyi Visnyk Mizhnarodnoho Humanitarnoho Universytetu. Seriia: Filolohiia, vol. 31, no. 3, 2017, pp. 35–37, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_31%283%29__11.

2. Oriehova, L. I., and O. K. Chaienkova. "Vnutrishnii Svit Liudyny Cherez Symvoliku Biloho Kolioru (na Materiali Ukrainskoi, Turetskoi i Anhliiskoi Mov)" [The Human Inner World Through the Symbolism of White Color (Based on the Material of Ukrainian, Turkish and English Languages)]. Prychornomorski Filolohichni Studii [Black Sea Philological Studies], no. 7, 2025, pp. 93–100.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Матвієнко І.О.
здобувач освіти
Державний податковий університет

ЦІННІ ПАПЕРИ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Могутні Австрійська та Російські імперії, між якими були розділені українські землі впродовж XIX – поч. XX ст., активно впроваджували новітні на той час інструменти залучення фінансових ресурсів. Зокрема, на території сучасної України випуск цінних паперів має тривалу історію, а її вивчення є невід'ємним та важливим завданням при цілісному дослідженні формування ринку корпоративних цінних паперів в Україні [1, с. 355].

Збільшення обсягів використання цінних паперів на території сучасної України відбувалось під впливом загальноєвропейських тенденцій: наприкінці 1860-х – на початку 1870-х рр. простежувався певний ажіотаж у питанні створення акціонерних товариств, випуску цінних паперів тощо. Вже у 1870 р. загальний обсяг цінних паперів, випущених у Російській імперії становив 3 млрд. руб.

На теренах сучасної України ще з XIX століття існувало чотири основних бізнес-мережі, три з яких були у складі Російської імперії (Київська, Харківська та Одеська біржі) і одна – у складі Австро-Угорської імперії (Львівська біржа) [2, с. 7].

Окрему сторінку в історії цінних паперів України відкриває діяльність українських інституцій м. Львова у першій половині XX століття [3, с. 557]. Цінні папери у Львові випускались державними органами, органами місцевого самоврядування, банківськими та кредитними установами, акціонерними товариствами та громадськими суспільно-політичними і культурними організаціями.

Цінний папір – особливий товар. Із одного боку, це – товар, що представляє об'єкт, а з іншого – цінний папір як товар. Цінні папери – це не гроші й не матеріальні активи. Їх цінність полягає в тих правах, які вони надають своєму власникові. Останній обмінює свій товар або свої кошти на цінний папір лише в тому випадку, коли впевнений, що цей папір кращий (зручніший), аніж самі гроші або товар. Звідси можна зробити цілком закономірний висновок, що оскільки і гроші, і товар у сучасних умовах – це різні форми капіталу, то економічне визначення цінного паперу можна виразити так: цінний папір – це форма існування капіталу, відмінна від його товарної, виробничої і грошової форм, яка може передаватися замість нього, обертатись як товар і давати дохід.

Для розвитку біржової індустрії та біржового ринку у складі сучасного фондового ринку акцій в Україні є нагальна потреба в розширенні біржових інструментів, а саме: поява нових емітентів акцій, запуск валютних деривативів, запуск деривативів на акції, розвиток та збільшення кількості біржових фондів акцій, банківських металів, зокрема створення інверсійних фондів на вітчизняному біржовому ринку.

Біржові фонди (Exchange Traded Funds – ETF) – інвестиційні фонди, цінні папери яких вільно торгуються на біржах у якості лістингових цінних паперів. Як правило портфель біржового фонду відповідає складу та структурі обраного індексу (бенчмарку) або композиту індексів, який відображає динаміку окремого сектора фінансового ринку або

ринок в цілому. Індустрія біржових фондів почала розвиватися не так давно, однак вже сьогодні вона є чи не найбільш швидкозростаючою галуззю у глобальній інвестиційній сфері [4].

Тенденції останніх років свідчать про те, що біржові фонди акцій та облігацій користуються неабиякою популярністю у інвесторів, на тлі відчутного зниження інтересу до традиційних інвестиційних фондів. І це не дивно, адже біржові фонди мають чимало переваг у використанні порівняно зі звичайними фондами.

Сьогодні лінійка біржових фондів не обмежується лише акціями, індексами, облігаціями. Активно створюються сировинні, металеві, валютні біржові фонди, фонди окремих країн та регіонів, фонди нерухомості, змішані фонди, фонди певного стилю управління (наприклад, захисні, або зростання), фонди з левериджем, інверсні фонди тощо.

Біржові фонди, які показують доходність обернену до дохідності еталонного індексу, як правило називають інверсійними біржовими фондами, які у свою чергу є також інструментами високоліквідності.

За діючого законодавства, перш за все Закону України «Про інститути спільного інвестування», в якому відсутнє поняття інверсійного біржового фонду та регулюванні вимог до його активів, сьогодні неможливо створити класичний інверсійний біржовий фонд. Адже модель індексного інверсійного біржового фонду передбачає інвестування активів фонду в «короткі позиції» акцій, що складають індексу корзину обраного бенчмарку через продаж ф'ючерсних контрактів на ці акції.

Незважаючи на недосконале законодавство, з прийняттям Закону України «Про похідні фінансові інструменти (деривативи)», та запуском торгів ф'ючерсних контрактів на акції індексного кошику, створення першого в Україні індексного інверсійного біржового фонду акцій відбудеться у короткі терміни.

Немає сумнів, що такий новий інструмент на українському біржовому ринку акцій буде користуватись попитом як серед професійних учасників ринку так і серед спекулянтів та дрібних інвесторів, адже враховуючи особливість вітчизняного ринку, а саме його високу волатильність, ефективні інструменти хеджування будуть завжди користуватись попитом, особливо такі інструменти, що дозволять не тільки зберігати капітал, а й збільшувати його під час падіння ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мошенський С.З. Історія ринку цінних паперів України у складі Російської імперії (друга половина XIX початок XX ст.). Вісник ЖДТУ. 2011. №4 (58). С. 354-363.
2. Кириченко В. Є. Земельні банки двох імперій : хто був першим. Право і безпека. 2011. №4. С. 6-11.
3. Швець В. Є. Досвід емісії цінних паперів українськими інституціями міста Львова у першій половині XX століття. Вісник Львівського національного ун-ту ім. І. Франка. Серія екон. 2008. Вип. 39. С. 556-560.
4. Investopedia. «ETF defenition». URL: http://www.investopedia.com/terms/e/etf.asp.

Олійник І.В.
студентка
Державний податковий університет

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ

Кілька років поспіль в Україні спостерігається підвищення інтересу до можливостей, які відкривають психофізіологічні дослідження з використанням поліграфа. Увагу виявляють як правоохоронні органи, та потенційні роботодавці, так і приватні особи, зацікавлені у з'ясуванні певних обставин.

Сьогодні фахівці у цій сфері користуються стабільним попитом на ринку праці, а професія експерта-поліграфолога включена до Національного класифікатора України Класифікатора професій, затвердженого Наказом Держспоживстандарту України № 327 ще 28.07.2010 (код професії – 2144.2) [1]. І хоча україномовний Інтернет рясніє оголошеннями спеціалізованих організацій та незалежних спеціалістів, в застосуванні поліграфічних досліджень залишається багато прогалин.

Важливо, що опитування із застосуванням поліграфа, відповідно до чинних нормативно-правових актів, є законною формою отримання інформації.

Зокрема, Наказом Міністерства юстиції України № 1350/5 від 27.07.2015 внесено доповнення до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі – Науково-методичні рекомендації) № 53/5 від 08.10.1998.

Цим наказом розділ VI. Психологічна експертиза Науково-методичних рекомендацій доповнено п. 6.8, відповідно до якого, з метою отримання орієнтувальної інформації можуть проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа.

Предметом опитування визначено отримання орієнтувальної інформації щодо ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації; повноти наданої опитуваною особою інформації; джерела отриманої опитуваною особою інформації; уявлень опитуваної особи про певну подію; іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій [2].

Обов'язковою умовою проведення опитування із застосуванням комп'ютерного поліграфа визначено наявність письмової згоди особи, яка проходитиме опитування (п. 6.8.2. Науково-методичних рекомендацій) [2].

Два важливих напрями використання поліграфологічних опитувань: при роботі з кадрами та у кримінальних провадженнях.

Використання поліграфа при роботі з кадрами.

Відповідно до ст. 26 Кодексу законів про працю України, при укладенні трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається [3].

Органи внутрішніх справ чи не першими в Україні звернулися до психофізичних досліджень при відборі кандидатів на службу і навчання, а також під час кадрових перевірок

та проведення службових розслідувань. Перший нормативний акт МВС з цих питань – Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ затверджена наказом МВС України № 842 ще 28.07.2004 [4].

Ця Інструкція визначила основні принципи використання поліграфа, які залишаються актуальними і через півтора десятиріччя: принцип добровільної згоди – дослідження починається після отримання письмової згоди особи та за обов'язковим пересвідченням спеціаліста у добровільності такої згоди; принцип правомірності – дослідження проводиться тільки у разі наявності завдання (направлення) та стосується визначеного кола питань. Особа сама може виявити ініціативу щодо обстеження; принцип всебічного забезпечення прав людини – можливість відмови на будь-якому етапі, обізнаність особи щодо правил, проведення опитування з 9 до 16 год. та з урахуванням стану особи [4].

Інструкція від 28.07.2004 втратила чинність одночасно з затвердженням нового нормативного акту МВС з цих питань – Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України від 13.11.2017 № 920.

Згідно зі ст. 26 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», до вступу на службу до Державного бюро розслідувань (ДБР), а також не рідше одного разу на рік під час проходження служби в ДБР працівники проходять психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа.

Метою проведення дослідження є виявлення можливих правопорушень, вчинених у минулому особою, яка претендує на зайняття посади в Державному бюро розслідувань або проходить у ньому службу.

При цьому, результати дослідження не можуть бути підставою для ініціювання кримінального провадження або провадження у справі про адміністративне правопорушення [5].

Використання поліграфа низкою інших органів передбачене їхніми інструкціями. Зокрема, Інструкцією щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства доходів і зборів України від 02.08.2013, Інструкцією з організації та проведення психофізичного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України від 14.04.2015, Інструкцією про порядок використання поліграфа в діяльності органів прокуратури України від 12.06.2017, Інструкцією з організації та проведення поліграфологами Національного антикорупційного бюро України психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа кандидатів на адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора від 04.11.2019 тощо.

Використання поліграфа у кримінальних провадженнях.

На сьогоднішній день КПК України не містить жодної норми, яка б безпосередньо стосувалася можливостей використання поліграфа у кримінальному провадженні.

Хоча у 2015-2016 до Верховної Ради України було подано кілька законопроектів, які пропонували варіанти усунення цієї прогалини (Проект Закону про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні) № 3611 від 10.12.2015, Проект Закону про захист прав осіб, які проходить опитування (дослідження) на поліграфі № 4094 від 17.02.2016, Проект Закону про поліграфологічну діяльність № 4094-1 від 04.03.2016), усі вони були рекомендовані Комітетом для повернення на доопрацювання та відкликані.

Судова практика щодо можливості проведення та використання результатів поліграфічних досліджень у кримінальному провадженні характеризується наявністю різних, подекуди протилежних підходів.

Наприклад, ухвалою Шевченківського районного суду м. Львова від 01.03.2018 у справі № 466/9314/14-к, задоволене клопотання захисників обвинуваченого про призначення у справі судової психологічної експертизи із застосуванням спеціального технічного пристрою – комп'ютерного поліграфа з обвинуваченим, потерпілим та свідком. Задовольняючи клопотання, суд послався та ст. 242 КПК України та врахував те, що обвинувачений не визнає своєї вини у вчиненні злочину і не згоден з обвинувальним актом. Судом ухвалено проведення експертизи відносно обвинуваченого, який на її проведення погодився, та потерпілого і свідка (за умови їх згоди на проведення експертизи) [6].

Водночас ухвалою Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 23.05.2018 у справі № 219/10250/17 відмовлено у задоволенні клопотання обвинуваченого про призначення у справі психофізіологічної експертизи з його участю для доведення його невинуватості у вчиненні вбивства. У обґрунтування рішення судом вказано, що положеннями кримінального процесуального законодавства «не передбачена можливість перевірки правдивості показань учасників судового розгляду із застосуванням поліграфа або прийняття судом в якості доказу отриманих таким чином відомостей, які носять орієнтовний характер», а «аналіз чинного законодавства дозволяє суду констатувати, що законодавець дозволяє використовувати поліграф у вузькому професійному колі» [7].

Ухвалою Суворівського районного суду м. Одеси від 05.05.2020 у справі № 523/7626/19 відмовлено в задоволенні клопотання обвинуваченого про проведення допиту свідка із застосуванням поліграфа. Суд вмотивував рішення тим, що КПК України не відносить опитування свідків з використанням поліграфа до обов'язкових експертиз, предметом опитування є «отримання орієнтувальної інформації», та відсутня письмова згода свідка на проведення такого опитування [8].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2010. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2010. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/print

3. Кодекс законів про працю України : закон України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

4. Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ : затв. наказом МВС України від 28.07.2004 р. № 842 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2004. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1373-04/ed20040728#Text

5. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 6, ст. 55

6. Ухвала від 01.03.2018 у справі № 466/9314/14-к // Шевченківський районний суд м. Львова. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/72544336

7. Ухвала від 23.05.2018 у справі № 219/10250/17 // Артемівський міськрайонний суд Донецької області. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://reyestr.court.gov.ua/Review/74161464

8. Ухвала від 05.05.2020 у справі № 523/7626/19 // Суворівський районний суд м. Одеси. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://reyestr.court.gov.ua/Review/93103636

Петрова К.С.
студентка
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Однією з форм здійснення громадянами та юридичними особами належних їм цивільних прав та обов'язків є представництво.

Представництво — це правовідношення, відповідно до якого одна особа (представник) на підставі набутих нею повноважень виступає і діє від імені іншої особи, яку представляє, створюючи, змінюючи чи припиняючи безпосередньо для неї цивільні права та обов'язки.

Представництво характеризується певними ознаками.

1. Цивільні права та обов'язки належать одній особі, а здійснюються безпосередньо іншою.

2. Представник вчиняє певні юридичні дії (вчинення виключно фактичних (не юридичних) дій представництвом не охоплюється).

3. Представник діє не від свого імені, а від імені іншої особи.

4. Представник діє виключно в межах наданих йому повноважень.

5. Правові наслідки настають не для представника, а для особи, яку він представляє. Якщо укладена представником угода спричинила для контрагента збитки, то зобов'язаною стороною буде не представник, а особа, яка надала йому повноваження для вчинення цього правочину [2, с. 124].

6. Представництво можливе лише щодо суб'єкта права. Тобто тим, кого представляють, може бути тільки особа, яка володіє хоча б правоздатністю. І якщо стосовно фізичних осіб згідно із сучасною доктриною цивільного права ця умова не має практичного значення, оскільки кожна особа є правоздатною з моменту народження, то щодо юридичних осіб дана обставина відіграє вирішальну роль, бо правоздатність останньої може наставати лише за наявності певних умов, передбачених законом, а до того така особа не є суб'єктом права і не може набувати права та обов'язки ні особисто, ні через представника [3, с. 105].

Значення представництва полягає у тому, що саме завдяки цьому інститутові юридичні особи мають можливість повніше здійснювати свої повноваження, захищати інтереси в суді, арбітражному суді за допомогою кваліфікованих юристів. Завдяки представництву стає можливою реалізація цивільних прав недієздатними особами, малолітніми. Потреба представництва зумовлена й тим, що у випадках тривалої відсутності за місцем постійного проживання, тяжкої хвороби та інших обставин громадянин не завжди має змогу особисто здійснювати надані йому законом можливості: отримувати заробітну плату, пенсію, поштові перекази, керувати транспортними засобами, розпоряджатися майном, захищати свої інтереси в суді тощо. І саме в цих випадках йому на допомогу приходить представник.

Особливості має так зване комерційне представництво. Комерційним представником є особа, яка постійно і самостійно представляє підприємців при укладанні ними договорів у сфері підприємницької діяльності. Комерційне представництво здійснюється на підставі

договору, укладеного в письмовій формі, який містить перелік повноважень представника, а при відсутності вказівок на такі повноваження — також довіреності. За загальним правилом, представник не може укладати угоди між особами, представником яких він є, комерційне ж представництво дозволяє укладати такі угоди, але тільки в разі згоди на це обох сторін.

Дії представника особи спричиняють певні правові наслідки для інших лише в тому разі, коли представництво є належним і здійснюється в межах наданих повноважень.

Повноваження — це право однієї особи виступати представником іншої особи. Підставами виникнення повноважень, тобто тими юридичними фактами, з наявністю яких закон пов'язує виникнення повноважень, є:

1) волевиявлення особи, яка бажає мати представника, виражене у встановленій законом формі. Це волевиявлення може бути виражене або в договорі доручення, або, найчастіше, у вигляді довіреності;

2) призначення або обрання особи на посаду, виконання обов'язків якої вимагає певних юридичних дій від імені іншої особи:

a) призначення або обрання керівником підприємства;

b) призначення на певну посаду на підприємстві чи в установі, яка надає послуги населенню шляхом укладання угод (касир, продавець, приймальник, гардеробник). Повноваження цих осіб відображені у відповідних відомчих положеннях, інструкціях. Довіреність їм не потрібна, оскільки вони виконують обов'язки за посадою у службовий час, а обсяг їхніх повноважень випливає із обстановки, в якій вони працюють. У той же час, коли, наприклад, продавцеві доручається укласти договір охорони, то, звичайно, при цьому вже вимагається довіреність, оскільки дана особа перестає бути представником за посадою, а мусить набути повноважень представника за довіреністю;

c) призначення опікуном;

3) наявність адміністративного акта, що дозволяє особі вчиняти певні дії як представникові іншої особи. Наприклад, дозвіл органів опіки та піклування, який надано опікунові для укладення конкретної угоди, що виходить за межі побутової;

4) відносини материнства, батьківства, усиновлення, удочеріння, які відповідним порядком оформлені;

5) спільне ведення селянського (фермерського) господарства, оскільки інтереси такого господарства представляє голова господарства;

6) членство в кооперативі, спілці, об'єднанні, за статутом якого інтереси цього об'єднання представляє голова.

Таким чином, залежно від того, на чому будуються повноваження представника, можна розрізнити представництво за законом (або законне, обов'язкове) і представництво за договором (або договірне, добровільне).

Представництво за законом має місце тоді, коли особа-представник, коло її повноважень і самі випадки такого представництва визначаються певними нормативними актами. До призначення представника той, кого представляють, у таких випадках ніякого відношення не має.

Різновидом даного представництва є так зване статутне представництво, коли відповідно до статуту чи положення керівний працівник (директор, ректор, начальник, голова) наділений повноваженнями виступати у цивільному обігу від імені юридичної особи.

Представництво за договором — це таке представництво, яке виникає в результаті угоди між представником та особою, яку він представляє. Для здійснення даного

представництва потрібно отримати довіреність, яку той, кого представляють, видає представникові як доказ наданих йому повноважень.

Представником може бути не кожний суб'єкт цивільного права. Необхідною умовою правосуб'єктності представника є наявність у нього право- і дієздатності. Тому представниками не можуть виступати особи, які не досягли повноліття чи перебувають під опікою або піклуванням. Не дозволяється укладати через представника угод, які за своїм характером вимагають особистої присутності особи: складати заповіт, укладати договір довічного утримання тощо [2, с. 124-129].

Отже, розглядаючи представництво в загальній системі цивільних правовідносин, ще раз необхідно зазначити, що основною та специфічною ознакою представництва є те, що в рамках цього правовідношення відбувається виступ однієї особи від імені іншої, тобто юридичні дії у стосунку до третіх осіб вчиняються однією особою, а наслідки їх вчинення покладаються безпосередньо на іншу особу. Представництво пов'язує трьох самостійних суб'єктів: особу, яку представляють, чиї права та обов'язки встановлюються або здійснюються представником; представника, який ці права та обов'язки встановлює або здійснює, і третю особу, безпосередньо у стосунку до якої вони встановлюються або здійснюються. У такому значенні представництво виступає як засіб «юридичної трансмісії прав та обов'язків між особою, яку представляють, та третьою особою», тобто як засіб організації, упорядкування (виникнення, зміни чи припинення) певного правовідношення між особою, яку представляють, та третьою особою. Вказана ознака є вихідною для визначення місця представництва в загальній системі цивільних правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page

2. Бірюков І.А., Заіка Ю.О., Співак В.М. Цивільне право України. – К.: "Наукова думка", 2000. – 303 с.

3. Крупко П. Суб'єкти добровільного представництва за цивільним правом / П. Крупко // Право України. – 2002. – № 5. – С. 105–109.